

Koncept socijalizacije u kaznenopravnom sustavu u Hrvatskoj

Metzger, Elizabeta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:976102>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Elizabeta Metzger

**KONCEPT RESOCIJALIZACIJE U
KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU U
HRVATSKOJ**
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Elizabeta Metzger

**KONCEPT RESOCIJALIZACIJE U
KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU U
HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica:
izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Zagreb, 2023.

Sažetak

Cilj ovoga rada je istražiti pojam kazne zatvora, tretmana zatvorenika te pojmove resocijalizacije i rehabilitacije te dati pregled resocijalizacijskih oblika u kaznenim ustanovama i prikazati pristup kažnjavanja u Republici Hrvatskoj i nekim zemljama Europe. Kazna zatvora navodi se kao pravedan odgovor društva i kao najbolje upozorenje počiniteljima kako bi oni prestali činiti kaznena djela, ali i kao jedan od najboljih i najefikasnijih načina borbe protiv kriminaliteta. S povećanim korištenjem zatvorskih kazni kao sredstava kaznenog pravosuđa, akademsko zanimanje za proučavanjem zatvorskog života se povećalo u mnogim zemljama te je dovelo do preispitivanja korištenja određenih koncepata uporabe mjesta, prostora, arhitekture te rodni i etničkih pripadnosti, prava, politike i ekonomske mogućnosti. Kriminalitet kao neizbježna društvena pojava raširena je u svakom društvu, te se postavlja pitanje jesu li bezuvjetne zatvorske kazne učinkovite kao sankcije za počinitelja kaznenih djela. Svrha zatvora se navodi kao rehabilitacija počinitelja kaznenih djela, a cilj joj je promjena ponašanja i stavova kako bi počinitelj kaznenog djela pri izlasku iz zatvora na slobodi mogli živjeti u skladu sa zakonima i normama društva. Izlazak na slobodu pojedincima, posebno onima koji su izdržavali dugotrajnu kaznu zatvora, predstavlja šok jer bi se osoba trebala prilagoditi povratku u zajednicu. Zatvorenička populacija, nakon izlaska iz zatvora, doživljava određenu isključenost i odbacivanje iz šire društvene zajednice, te kao takva često završava na marginama ili kao ponovljeni kažnjenici. Takvoj socijalnoj skupini ljudi važno je kroz kazneno pravni sustav omogućiti mogućnost resocijalizacije i rehabilitacije kako bi se pri izlasku mogli pridržavati zakona i suživota u društvenim zajednicama. Kao jedna od najbitnijih stavki navodi se motivacija zatvorenika pri pristupu ponuđenim tretmanima unutar zatvorske ustanove. Uz to potrebno je poticati kvalitetnu suradnju različitih sustava državnog zakonodavnog okvira s drugim institucijama kako bi se bivšim zatvorenicima olakšao povratak u društvo. Posebice kako se ne bi dogodile negativne okolnosti koje bi mogle utjecati na ponovno počinjenje kaznenih djela. Ovaj se rad bavi procesom unutar zatvorskih institucija odnosno složenim procesom koji bi u pravilu rezultirao resocijalizacijom zatvorenika i njegovim osposobljavanjem za primjereno društveno funkcioniranje.

Ključne riječi: svrha kažnjavanja, rehabilitacija, socijalna reintegracija, trendovi kažnjavanja

Abstract

The aim of this paper is to investigate the concept of imprisonment, treatment of prisoners and the concepts of resocialization and rehabilitation, and to provide an overview of forms of resocialization in penal institutions and to show the approach to punishment in the Republic of Croatia and some European countries. Imprisonment is cited as the rightful response of society and as the best warning to perpetrators so that they stop committing crimes, but also as one of the best and most effective ways of fighting crime. With the increased use of imprisonment as a mean of criminal justice, academic interest in the study of prison life has increased in many countries and has led to a re-examination of the use of certain concepts of location use, space, architecture and gender and ethnicity, law, politics and economic opportunity. In today's (post)modern world, the prison population is constantly increasing. Crime is an inevitable social phenomenon that is widespread in every society, even in Croatian society, so the question arises as to the effectiveness of unconditional prison sentences as a sanction for perpetrators of criminal acts. The purpose of prison is stated to be the rehabilitation of criminals, and its goal is to change behavior and attitudes so that when the criminal is released from prison, they can live in freedom in accordance with the laws and norms of society. Being released is a shock for individuals, especially those who have served a long prison sentence, because the person should adjust to returning to the community. In most countries, the prisoner population, after leaving prison, experiences a certain exclusion and rejection from the wider social community, and as such often ends up on the margins or as repeat prisoners. For such a social group of people, it is important to provide the possibility of resocialization and rehabilitation through the criminal justice system, so that they can abide by the law and co-exist in social communities when they leave. One of the most important points is the motivation of prisoners when accessing the treatments offered within the prison. In addition, it is necessary to encourage high-quality cooperation between different systems of the state legislative framework with other institutions in order to facilitate the return of ex-prisoners to society. Especially so that negative circumstances do not occur that could affect the re-commitment of criminal acts. This paper deals with the process within prison institutions, that is, the complex process that should result in the resocialization of prisoners and their training for appropriate social functioning.

Keywords: purpose of punishment, rehabilitation, social reintegration, trends of punishment

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Problem: Zašto bi se trebala proučavati mogućnost resocijalizacije u kazneno pravnom sustavu Republike Hrvatske?	2
2.1. Ciljevi rada.....	3
3. Kazneno pravni sustav u Hrvatskoj.....	3
3.1. Kazneno pravo.....	3
3.2. Kazne.....	4
4. Povijesni razvoj i svrha kazne	5
5. Razvoj ideje zatvora kao kazne kod Michaela Foucaulta unutar djela „ <i>Nadzor i kazna: rađanje zatvora</i> “	6
6. Erving Goffman i pojam totalne institucije.....	9
6.1. Zatvor kao totalna institucija	11
6.1.1 Zatvor kao društveni sustav.....	12
7. Howard Becker: Teorija etiketiranja	13
8. Svrha izdržavanja kazne.....	14
8.1. Svrha kažnjavanja u suvremenoj teoriji kaznenog prava.....	14
9. Pojam resocijalizacija.....	15
9.1. Probacijski i zatvorski sustav u prevenciji kriminalnog povrata.....	26
9.2. Pristupi kažnjavanja u europskim zemljama.....	27
9.3. Pristupi kažnjavanju u RH	31
10. Zaključak.....	36
11. Popis korištene literature	39

1. Uvod

Tema ovoga rada odnosi se na pregled literature vezan uz pojmove rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika tijekom njihova izdržavanja zatvorske kazne unutar kazneno pravnog sustava u Hrvatskoj. Zatvor je okarakteriziran kao ustanova u kojoj ljudi izdržavaju određenu zatvorsku kaznu zbog počinjenog kaznenog djela koje je kao takvo zakonom propisano kao kazneno djelo. (Macanović, Nadarević, 2014:7) Zatvorsko kažnjavanje praksa je koja se primjenjuje u svim državama svijeta i sukladno pravnom i regulativnom okviru neke države primjenjuju različite sankcije za pojedina kaznena djela. Unutar kaznenog zakona Republike Hrvatske pravo na rehabilitaciju ima počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je prema njemu primijenjena mjera upozorenja ili je oslobođen kazne. Osuđenik ima pravo, nakon proteka određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo. (Hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora NN 53/2022., čl. 9.) Hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora navodi kako je svrha izvršavanja kazne na ovaj način, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, ujedno i njegovo adekvatno osposobljavanje za život na slobodi sukladno zakonu i društvenim pravilima. (NN 14/2021.) Također u okviru izdržavanja zatvorske kazne provodi se proces rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Resocijalizacija kao cilj ima omogućiti zatvoreniku ponovnu integraciju u društvenu zajednicu te mu pomoći da postane funkcionalan član unutar zajednice. (Jukić, Sabljo, 2017) Posebice jer zatvorsko kažnjavanje ima nekoliko uloga i funkcija odnosno konkretnih ciljeva. Osim kažnjavanja ili sankcioniranja te promjena navika, karaktera i namjera subjekta, svrha kažnjavanja je razvoj percepcije zatvorenika o neprihvatljivom djelovanju unutar društva u kojem se nalaze i daljnja uporaba ponovno naučenih djelovanja. (Korać, 2009:252) Manjak znanja i svijesti o ovakvim problemima doprinosi zabrinutosti društva te mogućem ponavljanju kaznenog djela (recidiva) osobi kojoj je reintegracija u društvo otežana. Zatvorenici nakon izdržavanja zatvorske kazne imaju drugačiji tretman od strane ostatka društva. Prema njima postoje određena skeptična uvjerenja, koja dodatno otežavaju njihovu resocijalizaciju ili ponovno uključivanje u zajednicu i svakodnevni život tj. dolazi do etiketiranja od strane društva prema njima. (Lončar, 2016) U tu svrhu važno je, osim adekvatne rehabilitacije istih, provesti i učinkoviti proces resocijalizacije. Zatvor predstavlja izolaciju svakog pojedinca od ostatka društvene sredine i svrha rehabilitacije i resocijalizacije je razvoj percepcije zatvorenika o neprihvatljivom djelovanju, kao i o potrebitim promjenama u budućnosti djelo. (Matanić, 2011) Sociologija zatvorskog života, sažeto definirana, obuhvaća sustavno proučavanje društva zatvorenika, kulturu zatvorskog osoblja i/ili zatvorskih organizacija. Osim toga sociologija promatra

nacionalni/globalni utjecaja na pojedinca/društvo i kako isti dovode do povećanja/smanjenja kriminalnih aktivnosti i odnosa prema penološkim ustanovama.

2. Problem: Zašto bi se trebala proučavati mogućnost resocijalizacije u kazneno pravnom sustavu Republike Hrvatske?

Predmet ovoga rada je mogućnost resocijalizacije u kazneno pravnom sustavu Hrvatske kroz pregled relevantne literature. Dodatno pitanje kojim se rad bavi je i pitanje rada i funkcioniranja zatvorskoga sustava u Republici Hrvatskoj te praćenje svjetskih i europskih trendova koji se tiču mogućnosti resocijalizacije kao i mogućnost povećanja kvalitete istih. Penolozi, pedagozi, psiholozi koji su zaduženi za proces resocijalizacije zatvorenika, trebali bi moći pospješiti svoj rad kroz određene edukacije, seminare, certifikate. (Jukić, Sabljo, 2017:28.) Nadalje Bogojević (2022) govori kako je obrazovanje zatvorenika unutar kazneno pravnog sustava je na zavidnom nivou. Ministarstvo obrazovanja Republike Hrvatske odobrilo je određene programe za kaznene ustanove kao što su: osnovno školovanje odraslih, osposobljavanje za osnovne poslove (kuhar, pomoćni kuhar, pomoćni konobar i slično. (Jukić i Radaković, 2016) Kod visokoškolskog obrazovanja postoje pojedini uvjeti koje zatvorenik mora ispuniti, samostalno snosi troškove obrazovanja i ustanova mora ispunjavati utvrđene sigurnosne uvjete. Republika Hrvatska nema praksu visokoškolskog obrazovanja unutar kaznenih ustanova, iako iskustva pokazuju pozitivne aspekte razvijanja kroz visokoškolsko obrazovanje koje jača samopouzdanje i pozitivne crte ličnosti (Jukić i Radaković, 2016) Clark (2016) analizira istraživanja u Velikoj Britaniji te zaključuje sa viši stupanj obrazovanja znači manju šansu recidivizma kod zatvorenika, a slična iskustva opisuje i Robinson (2013) u norveškim zatvorima. Takav način rada s osuđenim osobama zasigurno bi doveo do uspješnije i kvalitetnije resocijalizacije te bi im na takav način pomogao promijeniti viziju o životu općenito i o životu nakon izlaska iz zatvora. „Zatvorski tretman je svojevrstni medij i glavno oruđe preodgoja zatvorenika, stoga se na njega treba staviti naglasak unutar šireg procesa resocijalizacije. Njegova uloga je kroz organizirano i strukturirano vođenje, od strane visoko obrazovanih stručnjaka humanističkih i društvenih znanosti, doprijeti do zatvorenika, do njegovog sustava vrijednosti te ga rekonstruirati tako da bude prihvatljiv samome zatvoreniku te široj društvenoj zajednici. Zadatak mu je „izgraditi“ socijalno – društvenu funkcionalnu ličnost koja se može samoaktualizirati, a da pri tome ne dođe u konflikt s drugim članovima društva.“ (Jukić, Sabljo, 2017:28)

Svrha izvršavanja kazne zatvora je, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njeno osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima. (Zakon o izvršavanju kazne zatvora NN 14/2021.)

Resocijalizacija je okarakterizirana kao pojam koji obuhvaća procese i postupke koji vode do poželjnih društvenih promjena u stavovima, vrijednostima i ponašanju osoba jer kod njih socijalizacija nije dovela do društveno prihvatljivog ponašanja, nego do antisocijalnog ponašanja (Petz, 2005), Macanović i Nadarević resocijalizaciju opisuju kao "...proces socijalnog učenja u kojem pojedinac dobiva socijalno relevantne oblike ponašanja i oblikuje se kao ličnost...". (2014:88)

Matanić ipak navodi da praksa pokazuje da zatvor, koji bi trebao primjenjivati zakone i učiti zatvorenike njihovome poštivanju, zapravo i sam počiva na svojevrsnoj zloupotrebi vlasti: kod zatvorenika, u konačnici, više pojačava sklonost prema kriminalitetu, no što ih preodgaja u uzorne pripadnike društva. (Matanić, 2011) Kako bi proces resocijalizacije bio uspješan potrebni su stalna edukacija, profesionalnost i nesmetan rad.

Ukratko u radu će se sažeti saznanja iz postojećih istraživanja o čimbenicima koji doprinose uspješnoj resocijalizaciji zatvorenika, odnosno kakav je proces resocijalizacije, koje su to posredne aktivnosti koje zatvorenici rado čine da bi pomogli sebi i olakšali boravak u zatvoreničkom sustavu i koji su to činitelji navedenog procesa.

2.1. Ciljevi rada

Postoje dva cilja ovoga rada, a to su:

- a.) saznanja o resocijalizacijskom procesu zatvorenika u kazneno pravnom sustavu Hrvatske kroz pregled postojeće literature o ovoj tematici te time donijeti zaključak o tijeku resocijalizacije unutar navedenog sustava uz pregled svrhe kažnjavanja
- b.) proučiti postojanje teorije etiketiranja zatvorenika, osuđenih osoba, točnije prikazati postoje li stereotipi i predrasude od strane društva, zajednice pri izlasku osuđene osobe iz zatvorskog sustava

3. Kazneno pravni sustav u Hrvatskoj

3.1. Kazneno pravo

Kazneno pravo bavi se zaštitom onih osobnih i društvenih vrijednosti bez koje društvo ne bi moglo opstati, a koja se ne bi mogla ostvariti bez kaznenopravne prisile. (Sustav državne uprave i kazneno pravni propisi, 2020:61) Određuju se koja su ponašanja toliko pogibeljna za pojedinca, članove društvene zajednice i za samu organizaciju te zajednice da počinitelja treba kazniti. Kazneni zakon Republike Hrvatske NN 114/2022. dijeli se na opći (čl.1.- 87.) i posebni dio (čl.88.-380.).

Opći dio sadrži odredbe o pretpostavkama kažnjivosti i kaznenopravnim sankcijama koje su zajedničke svim kaznenim djelima. Tako će se primjerice odredba čl.24. st.1. KZ-a, prema kojoj neubrojiva osoba

nije kriva, pa se prema njoj ne može primijeniti kaznenopravna sankcija, kao odredba općeg djela primijeniti na svakog počinitelja neovisno o tome o kojem je kaznenom djelu riječ. Međutim, nebrojiva osoba može se smjestiti u psihijatrijsku ustanovu prema odredbama Zakona o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama. (NN 114/2022.) U posebnom dijelu opisana su pojedina kaznena djela i predviđene su kazne koje se mogu izreći njihovim počiniteljima. Da bi se mogao primijeniti Kazneni zakon, potrebno je poznavati i odredbe općeg i posebnog djela.

3.2. Kazne

Kazneni zakon Republike Hrvatske predviđa tri vrste kazni: novčana kazna, kazna zatvora i dugotrajni zatvor. (Kazneni zakon Republike Hrvatske NN 114/2022., čl.40.) Svrha kažnjavanja unutar Kaznenog zakona je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo. (NN 114/2022., čl. 41.)

Hrvatski KZ ipak sadržava o tome posebnu odredbu (čl. 50. KZ-a NN 114/2022.) prema kojoj je svrha kažnjavanja “da se uvažavajući opću svrhu kaznenopravnih sankcija izrazi društvena osuda zbog počinjenog kaznenog djela, utječe na počinitelja da ubuduće ne čini kaznena djela, utječe na sve ostale da ne čine kaznena djela i da se primjenom propisanih kazni utječe na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja”. Prema Horvatiću, takvom odredbom “oblikuje se i objašnjava kriminalno politička strategija našeg kaznenopravnog sustava”. Kao najvažnije za novu koncepciju svrhe kažnjavanja on posebno ističe izražavanje društvene osude zbog počinjenog kaznenog djela, koje povezuje kazneno djelo, krivnju i kaznu te pravednost kažnjavanja o kojoj ovisi učinkovitost specijalne i generalne prevencije, jer ona nije moguća “ako u svijesti svih građana ne postoji osjećaj pravednosti”. Sadržaji zakonske odredbe o svrsi kažnjavanja ne služe njezinoj pukoj reprodukciji u osuđujućoj presudi, nego trebaju biti “nadahnuće i smjernice” pri odlučivanju o kazni u svakom konkretnom slučaju. (Horvatić, 2003:246-247)

Kao poseban modalitet lišavanja slobode, koji se primjenjuje za najteže i najpogibeljnije oblike kaznenih djela, čl.46. KZ-a data je mogućnost izricanja kazne dugotrajnog zatvora. Minimalna kazna dugotrajnog zatvora je dvadeset i jedna godina (kako se kazna zatvora i kazna dugotrajnog zatvora ne bi preklapale), a maksimalna kazna je četrdeset godina i odmjerava se samo na pune godine. Samo u iznimnim slučajevima, izričito propisanim Zakonom (teška kaznena djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora), može se izreći kazna u trajanju pedeset godina. Kazna dugotrajnog zatvora nikad se za određeno djelo (posebni dio KZ- a) ne propisuje kao jedina glavna kazna već uvijek alternativno

uz drugu (kraću) kaznu zatvora. Također, dugotrajan zatvor ne može se izreći osobi koja u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršila osamnaest godinu života. Mlađemu punoljetnom počinitelju (od 18 do 21 godine starosti) koji je počinio kazneno djelo kao punoljetna osoba sud može izreći maloljetnički zatvor i odgojnu mjeru. Ako je mlađi punoljetni počinitelj tijekom postupka navršio 21 godinu života, sud mu može umjesto maloljetničkog zatvora izreći kaznu zatvora. (NN 84/2021)

4. Povijesni razvoj i svrha kazne

Puškarčić u radu *Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH* govori o načinu i svrsi kažnjavanja koja su se mijenjala kroz povijest. Kazna kao društveni čin koristila se kroz razne oblike fizičkih mučenja kao što su primjerice nanošenje boli, sakaćenje, a koristili su se kao zamjena za smrtnu kaznu ili su se upotrebljavali prije nje. Zatvor kao prostorija za izvršavanje tjelesnih i smrtnih kazni prije novoga vijeka, u novom vijeku koristi se za suvremene zadaće i postaje oblik mjere osiguranja pri provođenju istrage i sredstvo kažnjavanja. (Puškarić, 2011)

Reforma zatvorskog sustava provodi se krajem 18. i početkom 19. stoljeća, dok se u Hrvatskoj reforma zatvorskog sustava događa tek tijekom 1870-ih godina i tada se preuzimaju i implementiraju elementi irskoga odnosno Sir Walter Croftonov progresivni sustav, koji je zapravo preteča modernih zatvorskih sustava u kojemu se dodaje slanje u poluotvorene ustanove prije uvjetnog otpusta. Irski sustav razmatra i fazu slobodnjačkog režima koji priprema zatvorenika za život na slobodi. Irski sustav možda ima i najveći utjecaj na uspješnu resocijalizaciju samog zatvorenika, ali ga ujedno i priprema za život na slobodi. Kao posljedicu toga zakonodavstvo ukida batinu i okove, regulira samotni zatvora, uvodi uvjetni otpust te se kazna oduzimanja slobode provodi u skladu sa shvaćanjem kako se kaznom mora rehabilitirati i kazniti.

Utjecajem pozitivističke škole, sve veći naglasak stavlja se i na mjeru sigurnosti koja se implementira uz kaznu ili samostalno i svrha joj je specijalna prevencija ili sprječavanje počinitelja da ubuduće vrši kazneno djelo. (Puškarić, 2011:45) Tada se ukorjenjuju nova načela kazne koja su gotovo ista kao irski sistem i ona postoje i danas. (Enciklopedija leksikografskog zavoda, 1967) Jedna od primarnih svrha zatvorskih kazni modernih društava je uspješna promjena ponašanja koja je pojedinca dovela do smještanja u kaznenu instituciju. (Farkaš, Žakman, Ban, 2006)

Usporedno tome Zakon o izvršavanju kazne zatvora Republike Hrvatske zatvorenike osposobljava za život na slobodi koji bi trebao biti skladu sa zakonima Republike Hrvatske te društvenim pravilima i normama. Osim toga u suvremenim se društvima ističu tri funkcije kažnjavanja, a to su zaštita društva od prijestupnika, rehabilitacija prijestupnika i prevencija kriminalnog ponašanja. (Damjanović, Butorac, 2006) Navedene ciljeve pomaže ispuniti zatvorsko osoblje koje je specijalizirano za rad sa

zatvorenici. Organizacija života u zatvoru je njihova osnovna zadaća, jer se zatvoreniku pri samom dolasku na izdržavanje kazne omogućuje priprema za život na slobodi; i od samog početka motivira ga se za osposobljavanje za budući samostalan život usklađen s društvenim normama. (Babić i sur., 2006) Kroz 19. stoljeće pojavljuje se stajalište prema kojem ponašanje zatvorenika utječe na trajanje kazne i samu kaznu. Zatvorenici dobivanjem više prava pri izvršavanju kazne dobivaju i veću mogućnost rehabilitacije. Kao glavna svrha suvremenih zatvorskih sustava navodi se proces reintegracija, rehabilitacija i općenita prevencija kriminalnog djelovanja. Promjenom pristupa kažnjavanju, izmijenila se i sama svrha kazne. Prvenstveno je svrha kazne bila nanijeti bol za počinjeno kazneno djelo, a zatim dolazi do pojave dva pristupa: retributivni (u kojemu se teorija kažnjavanja fokusira na prošlost, počinjeno kazneno djelo i izvršavanje) i utilitaristički (koji gleda na budućnost zatvorenika i nastoji ih resocijalizirati, preodgojiti). U Hrvatskom zatvorskom sustavu je prisutna retributivna filozofija kazne. (Šeparović, 2003)

5. Razvoj ideje zatvora kao kazne kod Michaela Foucaulta unutar djela „Nadzor i kazna: rađanje zatvora“

Michel Foucault u svom djelu o rađanju zatvora najviše se fokusira na razdoblje nakon 17. stoljeća dolazi se do pojave stvaranja moralnijih zatvorskih pravila te se proces fizičkog mučenja zamjenjuje različitim institucijama poput kaznionica i zatvora. Govori o pojavi zatvora kao kazne te u njemu sagledava razloge koji dovode do pojave zatvor i koje učinke njegova pojava ima na društvo i pojedinca.

Kao bitnu stavku navodi društvenu reakciju na kažnjavanje koja je i sama dio društvenog spektakla i okarakterizirana je kao djelom samog čina kažnjavanja. Kažnjavanje utječe na društvo jer ga odvraća od počinjenja djela koji nisu u skladu sa zakonima, ali i kao jednu vrstu vraćanja duga društvu za ono djelo koje je učinjeno od strane počinitelja. Promjena društva je utjecala i na promjene koje su uslijedile u sustavu kažnjavanja, moderni kazneni sustav, u 19. stoljeću gdje se prijelazi iz vremena egzekucija, smrtnih kazna i tjelesnih mučenja ka vremenu pritvaranja, zatvaranja i totalnoj kontroli kriminalaca. Mučenje je opisano kao tjelesna kazna u kojoj se očituje okrutnost i barbarstvo te se nanosi izrazita patnja. Cilj mučenja je „čišćenje“ osobe nanošenjem ožiljaka koji se upotrebljavaju kao uspomena na kazneno djelo. (Foucault, 1994:32-33) Kažnjavanje tijela, koje je bilo dominantni oblik kažnjavanja stoljećima, djelomice iako ostaje, ali u prikrivenom obliku, sve do 19. stoljeća, i tada glavnu ulogu u kažnjavanju preuzima zatvor. Tijelo kao objekt kažnjavanja i dalje ostaje dijelom kazne, ali u drukčijem obliku. Ublažavanje kazni doprinijelo je rastu stope kriminala. (Foucault, 1994:77) Povećanje stope zločina pronalazi se pri pretjeranoj kazni. Žestina kazne može uzrokovati ponavljanje kažnjivog djela

u slučajevima kada se jednako kažnjavaju teža i lakša kaznena djela, a može dovesti i do pojave recidivizma zbog toga što teška kazna izaziva osjećaj beznađa i osvetoljubivosti prema društvu. (Scott, 1940:465–466) Naveden je i pojam „recidivizam“ , dakle „recidivizam zatvorenika jeste fenomen suvremenog izvršenja krivičnih sankcija i dijelom jeste rezultat neadekvatnog ili neuspješnog preodgojnog tretmana.“ (Korać, 2009:251) Recidivizam označava povratništvo, povrat odnosno ponovno vršenje kaznenog djela iako su izrečene sankcije. Vidljivi su mnogi faktori za koje se smatra da dovode do recidivizma, a neki od njih su nezaposlenost, utjecaj društva, siromaštvo, niska stopa obrazovanja, nezadovoljstvo zbog ne prihvaćanja od strane društvene odnosno zajednice nakon izlaska iz zatvora i slično.

Foucault se bavi i tijelom i svrhom kažnjavanja gdje tu svrhu u naslovu definira kao nadzor ili nadziranje. Radi se o potrebi društva da na drugačiji način pristupi kažnjavanju pojedinca, koji je u skladu s potrebama države, onaj koji će svrhu kažnjavanja prilagoditi potrebama države. Takvo sankcioniranje koristi se namjesto fizičkog uništavanja ili sakaćenja tijela. Nadalje, kako se razvijalo industrijsko društvo, država nije imala korist od mučenja, smrtne kazne ili nekog drugog oblika kazne tijela. Novi način kontroliranja i kažnjavanja bilo je discipliniranje, koje se postizalo zatvorima koji su institucije koje kažnjavaju um i tijelo. (Karas i sur., 2019) Upravo će osuda počinitelja obilježiti negativnim znakom jer su rasprava i presuda javne, a izvršenje kazne je dodatna sramota koju pravosuđe nameće osuđeniku. Pravosuđe se drži po strani i kažnjavanje prepušta drugima i u tajnosti. (Foucault, 1994:9) Postupni nestanak boli pri procesu kažnjavanja, Foucault smatra promjenom načina djelovanja na tijelo. Kaznena praksa ne tiče se tijela odnosno tiče ga se sve manje i ono je u položaju oruđa ili posredništva. Utamničenjem ili prisilnim radom na tijelo utječemo tako da pojedinca lišavamo slobode koja je ljudsko pravo, a fizičko kažnjavanje i bol tijela više nisu glavni element kazne. (Josipović, 2018:201) Na tijelo se djeluje prisilom i lišavanjem, obvezama i zabranama. Pojavljuje se određena suzdržanost kod nanošenja boli i liječnici, nadzornici, psihijatri, odgojitelji, psiholozi i svećenici jamče da bol i patnja nisu cilj kaznenog djelovanja. (Foucault, 1994:10–11) Kazna ima cilj gubitka nekog dobra ili prava, a ne usredotočuje se na mučenje kao tehniku patnje iako zatvor ostavlja mjesta za određenu mjeru tjelesne patnje. (Foucault, 1994:15)

Prijelazom u 19. stoljeće javlja se kazna zatočenja i tada se kaznena vlast definira kao opća funkcija društva i ona se na isti način izvršava nad svim članovima i u njoj je svaki član jednako zastupljen. Zatvor postaje kazna civiliziranoga društva jer dobiva dominantnu ulogu u kažnjavanju. „Zatvor, bitni dio u kaznenoj spremi, zasigurno obilježava važan trenutak u povijesti kaznenog pravosuđa: njegovo okretanje ka čovječnosti.“ (Foucault, 1994:237) Kazna zatvora, koja je značila lišenje slobode, jasna je i očigledna cijelom društvu jer sloboda pripadala svima na jednak način. Zatvor je kazna u kojoj gubitak slobode svim članovima društva predstavlja jednaku cijenu, on zatvara, ispravlja i čini ljude poslušnima

i istovremeno kažnjava i preobražava pojedinca te je postao prihvaćen kao novi oblik kazne. (Foucault, 1994:238–239)

Moderni je zatvor uveo dva načela – izoliranje i rad. Zatvorenika se izolira od svega što ga je natjeralo na prekršaj (vanjskog svijeta), ali i od drugih zatvorenika. Kazna u slučaju izoliranja može bit individualna i individualizirajuća. Zatvor sam po sebi briše sve pogubne posljedice koje izaziva okupljanje različitih osuđenika na jednom mjestu, kao što je gušenje zavjera i pobuna, sprječavanje stvaranja budućeg suučesništva i onemogućavanje pretvaranja zatvorenika u homogenu i solidarnu populaciju. (Josipović, 2018:203) Foucault navodi da „za zatvor ne postoji vanjski prostor i u njemu nema manjkavosti; on se ne prekida osim po završetku svoje zadaće; njegovo djelovanje na pojedinca mora biti neprekidno: neprestana disciplina.“ (Foucault, 1994:242) Samoća je i vrsta kaznene samoregulacije te se spoznaje kao spontana individualizacija kazne – jer što je zatvorenik sposobniji za razmišljanje, veća je i njegova krivnja, ali i grižnja savjesti i samoća koja je bolnija. (Foucault, 1994:243–244)

Rad predstavlja pokretač zatvorske preobrazbe i on je drugo načelo modernog zatvora i on nije dodatak ili korektiv zatočeništvu, on je njegova nužna pojava. Radom se korigiraju ponašanja zatvorenika pri čemu ga se uči da ne pravi probleme nego da uvede red u svoj život i nakon zatvora. (Foucault, 1994:247) Trajanja kazne, odnosno vrijeme trajanja mora biti svrha kazne, a ne njezina mjera. Služenje mora biti prekinuto kada se zatvorenik „popravi“ jer je u suprotnom nečovječno i skupo za državu. Kazna se tijekom trajanja mora dotjerivati, ali mora se paziti da se sudske vlasti previše ne upliću. Tu je riječ o mjerama koje se po definiciji mogu primijeniti tek nakon presude i odnositi se na nešto sasvim drugo nego što je prekršaj. Zatvor je moramo biti koristan, da odvajanjem od slobode izvršava pozitivnu tehničku ulogu i da preobražava pojedinca. Kazna mora biti samo lišavanje slobode, a zakon se morao provoditi i u zatvoru u koji je počinitelj smješten. Zatvor postaje mjesto izvršenja kazne i mjesto gdje se kažnjenici promatraju. Kazneno-popravni sustav nije mogao biti samo koncepcija, on je morao biti induktivno zaključivanje o društvenom statusu i morao se stalno promatrati. (Foucault, 1994:255–257) Foucault govori i o recepciji zatvora te njegovim učincima u društvu odmah nakon uvođenja, percepcija i recepcija je već u početku bila negativna. Većina učinaka koje je morao izazvati nisu bili ispunjeni, a u nekim je slučajevima izazivao upravo one efekte koje je trebao spriječiti. „Zatvorska kazna izaziva krivično djelo u povratu; pošto netko izađe iz zatvora, vjerojatnost da će se u njega vratiti i veća je nego ranije; osuđenici su, u znatnim razmjerima, nekadašnji osuđenici.“ (Foucault, 1994:276) Kritizirala se činjenica da zatvor nije djelotvorno korektivan. Točnije kritike naglašavaju činjenicu da zatvor, želeći biti korektivan, gubi svoju kaznenu snagu i da je kruta strogost jedina prava kazneno-popravna tehnika stoga niti je djelotvorno kažnjavao niti ispravljao zatvorenike.

Moderno industrijsko društvo proizvodi pravosudni sustav koji će osobu, nakon izdržavanja kazne i

vraćanja duga društvu, koja će biti promijenjena i prilagođena te će se moći vratiti na slobodu pri čemu neće biti disfunkcionalna. Zatvor postaje kazna. Ali zatvor također postaje društveno sredstvo primjenjivanja novog oblika kontrole nad pojedincima. Zatvorski je sustav bio usmjeren na to da čitavo vrijeme trajanja zatvora prati, nadzire i mijenja zatvorenika. Zatvor svojom disciplinom upravlja kažnjenicima u zatvoru, ali se i očekuje da se obrasci ponašanja koji su stečeni strogim discipliniranjem u zatvorima, ponesu na slobodu. Također jednak su učinak zatvor i novi odnos prema tijelu zatvorenika trebali ostaviti utisak i na onaj dio društva koji je na slobodi trebao je svaku osobu odvratiti od ideje činjenja kaznenih djela ili prekršaja. To se, prema Foucaultu, upravo i dogodilo. „Kažnjavanje zatvorom donijelo je novu dimenziju u poimanju kazne, a to su neminovnost i izvjesnost, dok je izvršenje ostalo u tajnosti iza zatvorskih zidova.“ (Josipović, 2018:206) Javna kažnjavanja više nisu bila presudan činitelj kod suzbijanja zločina i zapravo je micanje izvršavanja kazne od pogleda javnosti dovelo do toga da se kazna zatvorom mogla smatrati učinkovitom. Izazivala je strahopoštovanje kod ljudi jer se izvodila u tajnosti odnosno jer je bila nevidljiva javnosti. Naravno, taj se učinak trebao prelići i na cijelo društvo s ciljem njegove lakše kontrole, no osim pozitivnih strana zatvorskog sustava, Foucault nabraja i kritike. Zatvori i služenje kazne ne smanjuju stopu kriminala jer broj kriminalnih djela raste unatoč razvoju zatvorskih ustanova. Dvosmislena sloboda nakon služenja kazne u zatvoru (poteškoće pri zapošljavanju, policijski nadzor, ograničen boravak na određenim mjestima) povećava mogućnost ponavljanja krivičnog djela. Zatvori podbacuju kao djelotvorno korektivne ustanove, a s druge strane ta korektivna uloga zasjenjuje kaznenu. (Foucault, 1994:279) Neuspješno reformiranje kažnjenika i rad u zatvoru koji može biti opresivan dovodi do pobuna zatvorenika koje su s vremenom postale sve češća pojava.

Foucault smatra kako se temeljna načela od kojih se zatvorska kazna mora sastojati može svesti u sedam počela dobrog kaznenog postupka. (Foucault, 1994:280) Prvo se navodi načelo popravljanja (reforma ponašanja), zatim načelo klasifikacije (podijeljenost zatvorenika), načelo prilagođavanja kazne (kazna ovisi o počinjenom krivičnom djelu), načelo rada, kazneno popravnog odgoja, tehničke kontrole i pridruženih institucija (briga o zatvorenicima nakon služenja kazne). Stoga se ovi principi nalaze u različitim zatvorskim sustavima sa željom poboljšanja aktualne situacije. (Foucault, 1994:282)

Na temelju Foucaultove analize zatvorskih sustava se može zaključiti da se kroz povijest provođenja pravde, od ritualnih mučenja, do ograničavanja slobode zatvorima, mijenjala tehnika kojom se kažnjavalo, ali i da se kažnjavalo u suprotnosti s onim što se kaznom željelo postići.

6. Erving Goffman i pojam totalne institucije

Erving Goffman u djelu *Azili: Eseji o društvenom položaju pacijenata bolnica za mentalno oboljele* i

drugih utočenika, 1961. godine analizira pojam „totalne institucije“ te ih definira „kao mjesto boravka i rada gdje više pojedinaca sličnog položaja, odsječenih od šireg društva tijekom jednog zajedničkog vremenskog perioda, vodi jedan zatvoren, kontroliran život.“ (Goffman, 2011:13) Provođenjem terenskog istraživanja u psihijatrijskim klinikama gdje je proučavao način života i ponašanje osoba u njima otkrio je postojanje totalnih institucija. Ograđenost od vanjskog svijeta i društvenih odnosa izvan ustanove jedna je od glavnih osobina totalne institucije. Društvene ustanove (institucije) kao mjesta sastoje se od soba ili nizova prostorija ili građevina ili postrojenja te se u takvim prostorijama odvijaju aktivnosti samo jedne određene vrste. Totalne institucije uz ostalo određuje i „barijera prema društvenim odnosima s vanjskim i barijera koja ne dozvoljava napuštanje i koja je često ugrađena u određeno fizičko postrojenje, u obliku zaključanih kapija, visokih zidova, bodljikave žice, stijena, vode, šume ili pustare.“ (Goffman, 2011:18)

Takve totalne institucije mogu se podijeliti u pet kategorija: institucije koje su osnovane zbog zaštite drugih od opasnih osoba (zatvori, ratni logori, kaznionice...) domovi za nemoćne (stariji, siromašni, slijepi...), institucije koje se brinu za one koji se ne mogu brinuti sami za sebe (osobe sa zaraznim bolestima), institucije za obavljanje određenih poslova (vojarne, internati, razni kampovi...) i institucije s religioznom ustanovom kao što su samostani. Naime, kada opisuje karakteristike totalnih institucija naglašava njihovo nadilaženje granice koje razdvajaju sfere života jer se u njima sve odvija na jednom mjestu i u njima ne postoji više različitih segmenata života dok u „vanjskom“ svijeta osobe sve svoje aktivnosti obavljaju na drugim mjestima (spavanje, rad i slično.). Aktivnosti u totalnim institucijama izvode se u društvu svih članova ustanove i tokom dana raspoređene su jedna iza druge, točnije kontinuirano i mehanički jedna za drugom na jednakom mjestu. (Goffman, 2011) Nadalje, „u totalnim institucijama postoji osnovna podjela između velike grupe kojom se upravlja i manje grupe koja ih nadgleda. Osobe koje se nadgledaju obično žive u instituciji i imaju ograničen kontakt sa svijetom izvan zidina.“ (Goffman, 2011:20-21) Povezanost, doticaj sa svijetom izvan institucije je ograničen i reguliran propisanim pravilima. Problem koji se često javlja vezan uz povratak institucionaliziranih ljudi u vanjski svijet je ta povezanost, kontakt koji je nedostajao. Autor napominje kako je nakon boravka u totalnoj instituciji teško nadoknaditi „izgubljeno“ vrijeme koje osoba nije provela u svakidašnjim aktivnostima većine ljudi poput obrazovanja, radnog odnosa, podizanja obitelji i slično te zbog toga reintegracija može biti znatno otežana ili nemoguća. (Goffman, 2011:28) Bitna stavka za izlazak na slobodu iz totalne institucije je stav i ponašanje osobe koja se vraća u vanjski svijet. Samim izlaskom iz institucije mijenja se društvena pozicija osobe pa u tom kontekstu Goffman objašnjava „stigmatizaciju“.

Pojam „stigma“ se u današnje vrijeme odnosi se i na fizički obilježene ljude, ali se značenje pojma proširilo i na mentalne pokazatelje različitosti poput osramoćenosti jer osobe koje su neko vrijeme

provele u totalnoj instituciji mogu imati osjeća osramoćenost pri izlasku iz iste. Neprihvatljivost od strane vanjskog svijeta pri izlasku zatvorenika daje dojam ograničene mogućnosti slobode. (Goffman, 2011:74-75) Goffman zaključuje da negativne posljedice nisu nužno trajne unatoč poteškoćama. Pojedinci, nakon izlaska iz ustanove, uspješno prođu fazu dekulturnacije kojom ponovo nauče osnovne obrasce „poželjnog“ ponašanja što uvećava njihovu mogućnost prilagodbe, ali posljedica je etiketa koju pojedinac dobije zbog boravka u totalnoj instituciji. Osoba je etiketirana kao „bivši zatvorenik“. Goffman smatra kako su institucije namijenjene liječenju upravo ustanove u kojima devijantnost raste. (Goffman, 1991:380)

6.1. Zatvor kao totalna institucija

Penologija, znanstvena disciplina bavi se kažnjavanjem koje pojedince lišava slobode i govori o problematici provedbe zatvorskih kazni. Zatvorske kazne odnose se dakle na lišavanje slobode osobe koja u zajednici ima devijantno ponašanje, odnosno ono ponašanje koje nije u skladu sa zakonima i društvenim normama. Osuđenom pojedincu oduzima se/ograničava sloboda kao sankcija za kršenje određenog pravila te ga se smješta u ustanovu koja se naziva zatvor ili kaznionica. (Šeparović, 2003) U zatvoru osoba postaje članom nove zajednice (zatvoreničkog društva) u kojem postoje određeni društveni odnosi (norme, komuniciranje). Naime, dolazi do pojave specifične kulture življenja koja nije karakteristična za ostatak društva. Unutar zatvora društvene vrijednosti koje je pojedinac imao na slobodi nestaju jer ih zatvorska pravila ne dopuštaju. (Farkaš, Žakman-Ban, 2006)

Postoji nekoliko nepisanih pravilima u zatvorskome sustavu koja se odnose na zatvorenike i na zatvorske službenike i raspoređuje ih se u nekoliko principa, a to su: princip privilegije (nekima je nešto dopušteno, dok drugima nije), nagrađivanje i kažnjavanje (ne podudara se s načelom pravednosti), vremenitost (dužina kazne za zatvorenike i fizičku prisutnost na poslu za službenike), teritorijalnost (moć i utjecaj), neformalno grupiranje (udruživanja zatvorskih službenika ili zatvorenika u kolektivne skupine), tajnosti (šutnja o zatvorskim događanjima), ugroženost (odnos marginaliziranih osoba i privilegiranih), etiketiranje (označavanje pojedinaca od strane ostalih pojedinaca, iznimno prisutno), skrivanja iza autoriteta (pozivanje na autoritet), manipulacija utiskom (cilj je ostaviti dojam suprotan onome kakav zapravo jest). (Krstić, 2003)

Sociolozima je vrlo zanimljiva prilagodba na takav života, pri čemu se razlikuje nekoliko tipova zatvorenika: prosocijalni (učestali odnosi sa zatvorskim službenicima, ali minimalni s ostalim zatvorenicima), antisocijalni (prema čuvarima su ograničeni dok s drugim zatvorenicima imaju redovite odnose), pseudosocijalni (podjednaki odnosi s osobljem i zatvorenicima), te asocijalni (vrlo slabi odnosi sa svima). (Šeparović, 2003) Zatvori su okarakterizirani kao mjesta stanovanja većeg broja

pojedinaца koji su odsječeni od ostatka društva i svi se aspekti njihova života odvijaju na jedno mjestu, a sve su aktivnosti definirane rasporedom. (Krstić, 2003)

6.1.1 Zatvor kao društveni sustav

Barbara Pabjan zatvor karakterizira kao društveni sustav koji je poseban predmet istraživanja iz nekoliko razloga. Prvenstveno, zatvor je relativno izoliran društveni sustav i može se analizirati mnogo lakše u smislu društvenog sustava od drugih slučajeva, posebno društva u cjelini koje je previše složeno da bi ga se istraživalo izravno i u cijelosti. Nadalje, popravna ustanova je primjer totalne institucije koja se sastoji dvije zajednice (podsustava): zatvorenika i osoblja. Zatim ova vrsta ustanove je relativno odvojena i razlikuje se od ostalih organizacija u stupnju kontrolnih mehanizama, ali povezana je s ostalim društvenim zajednicama. Perspektiva makro skale pokazuje vezu između mega sustava i podsustava i njegove posljedice. „Ovisno o uvjetima zatvora i vrsti kazne postoje različite vrste zatvora: zatvoreni i otvoreni (zapravo postoje dvije vrste otvorenih zatvora: poluotvoreni i otvoreni, ali za ovu analizu zanemarit ću razliku).“ (Pabjan, 2005:102)

Stupanj izolacije je presudan jer podržava različite vrste strukture, odnose grupe i komunikacijske sustave. Tako se može vidjeti kako jedna značajka (otvorena/zatvorena organizacija) utječe na sustav. Postoji raznolikost u povezanosti među pojedincima. Otvoreni sustav olakšava povezanost, dok zatvoreni otežava povezanost među zatvorenicima. Slijedom toga, komunikacijski kanali u otvorenom sustavu su brojni, a u zatvorenom sustavu ograničeni. U isto vrijeme bitna je uloga komunikacije u formiranju kolektiviteta, odnosno zajednice. Treba naglasiti da uvjeti komunikacije imaju posljedice jer kvaliteta raspodjele prostora i socijalna interakcija stvaraju različite vrste društvenih odnosa i grupa. Kao rezultat toga, u zatvorenom sustavu postoje jače društvene veze unutar grupe koja se nalazi u istoj ćeliji, slabije veze u zatvorskoj zajednici i mala mobilnost, dok je u otvorenom sustavu slabija povezanost zajednice, nedostatak povjerenja. Štoviše, ovi uvjeti pogoduju specifičnom stilu ponašanja unutar sustava, primjerice vjerojatnost pojave sukoba, snaga istih kao i rješavanje koje bi se razlikovalo ovisno o vrsti zatvora koji gledamo. Sve ove značajke posljedica su komunikacijskih sustava. Odnos pojedinca i skupine je od velike važnosti. Djelovanje pojedinca u skupini je pod utjecajem složenije razine, odnosno razine grupe. Djelovanja pojedinca određuje (u određenoj mjeri) skupina. To znači da su "članovi određene zajednice djeluju na načine koji su u skladu s kolektivnim standardima ponašanja, normama, jer su dužni to učiniti." (Pabjan, 2005:102) Često se naglašava da je društveni svijet složeni sustav koji je u isto vrijeme multidimenzionalan. Može biti promatrano unutar zatvorske zajednice gdje međusobni odnosi i struktura stvaraju nekoliko elemenata sustava. Društvene interakcije među pripadnicima supkulturnih skupina razlikuju se od interakcija između članova koji nisu subkultura i od

interakcija među osobljem. Postoje brojne norme koje vladaju njihovim odnosima i komunikacijom. Završno, ako je složenost istraživački problem, potrebno je razmotriti nekoliko varijabli koje određuju ljudsko ponašanje i značaj tih elemenata za društvo.

7. Howard Becker: Teorija etiketiranja

Teorija etiketiranja, Howarda Beckera djelomično je obilježila sociologiju devijantnog ponašanja i njezini temelji predstavljaju stajalište simboličkog interakcionizma. Navodi da osoba dobiva negativnu etiketu kao posljedicu društveno stvorene definicije devijantnosti (devijantno je ponašanje ono koje ljudi etiketiraju takvim). Društvo određenu radnju definira devijantnom tako što „izmisli“ pravila čije se kršenje smatra devijantnošću. Osobe koje se ne pridržavaju navedenih pravila dobivaju etiketu, a osoba na koju je ta etiketa uspješno primijenjena smatra se devijantom. (Becker, 1963:20) Za postavljanje etiketa su odgovorni ljudi i sustav koji su stvorili kako bi predstavljao zakon i red.

Teorija etiketiranja polazi od teze da nijedan čin sam po sebi nije devijantan i/ili kriminalan. (Giddens, 2007:210-211) Kad je pojedinac okarakteriziran (etiketiran) devijantnim, moguća je posljedica izolacija od njegove okoline što može rezultirati poticanjem daljnjeg devijantnog ponašanja. Takav slijed događaja naziva „samoostvarujuće proročanstvo“ i dijeli ga u nekoliko faza. Osoba dobiva etiketu devijantnosti zbog koje je odbačena od neposredne okoline, a nakon udaljavanja (od okoline) pojedinac se može okrenuti kriminalu i dalje djelovati devijantno zbog velikih prepreka s kojima se susreće bez podrške najbližih.

Kazneno djelo ili prekršaj može biti kažnjen sudskim postupkom zbog čega se osobu još više udaljava od okoline pa se ona potpuno okreće devijantnom načinu života. Samoostvarujuće proročanstvo je okončano kada pojedinac sam sebe počne smatrati devijantnim i priključi se grupi ljudi koji su mu slični. (Becker, 1963:50-54) Nakon poistovjećivanja sa sličnom skupinom ljudi devijantna oznaka postaje dominantna. Becker smatra kako etiketa devijantnosti može biti uklonjena, tj. da ona nije trajna. (Becker, 1991)

Sociološke teorije maloljetničke delinkvencije u velikoj mjeri doprinose teorijskom utemeljenju za stigmatizaciju počinitelja kaznenih djela. Takve teorije u obzir uzimaju biološke i socijalne osobine ličnosti, ali promatraju i različite društvene uzroke koji utječu na formiranje delinkventnog ponašanja, kao i utjecaj pojedinca na društvene odnose. Teorija etiketiranja fokusira se na podržavajuće faktore kriminalnog ponašanja, a ne na porijeklo pri čemu uzroci kršenja zakona mogu potjecati od raznih utjecaja kao što su: slabi obiteljski odnosi, susjedski konflikt, pritisak vršnjaka, psihološke ili biološke abnormalnosti. Nadalje kada je delinkventno ponašanje otkriveno, okrivljeniku će biti pripisana negativna društvena etiketa. Teoretičari etiketiranja vjeruju da negativne etikete djeluju na ponašanje i

na taj način etiketiranje i stigmatizacija mogu stvoriti novi, devijantni identitet. Proces etiketiranja obilježen je i brojnim društvenim faktorima kao što su percepcija zajednice o formalnom sankcioniranju, prihvaća li većina pripadnika zajednice društvene norme, kada neko djelovanje postaje kršenje tih normi i koliko su društvene vrijednosti usvojene kod kažnjenika i njegovih značajnih drugih. (Majdak i Kamenov, 2009)

8. Svrha izdržavanja kazne

U kaznenom zakonu svrha kažnjavanja je zaštita društva od počinitelja kaznenih djela kao društveno opasnog ponašanja i odvraćanje drugih od činjenja kaznenih djela (generalna prevencija) i utjecaj na počinitelja da ne ponavlja kaznena djela (specijalna prevencija). (čl. 50. KZ-a, NN 71/2006.)

Prema Horvatiću, takvom odredbom “oblikuje se i objašnjava kriminalno politička strategija našeg kaznenopravnog sustava.” (Horvatić, 2003) Najvažnije za novu koncepciju svrhe kažnjavanja posebno ističe izražavanje društvene osude zbog počinjenog kaznenog djela, koje povezuje kazneno djelo, krivnju i kaznu te pravednost kažnjavanja o kojoj ovisi učinkovitost specijalne i generalne prevencije, jer ona nije moguća ako u svijesti svih građana ne postoji osjećaj pravednosti. Sadržaji zakonske odredbe o svrsi kažnjavanja ne služe njezinoj pukoj reprodukciji u osuđujućoj presudi, nego trebaju biti nadahnuće i smjernice pri odlučivanju o kazni u svakom konkretnom slučaju. (Horvatić, 2003)

8.1. Svrha kažnjavanja u suvremenoj teoriji kaznenog prava

Sjedinjujuće teorije o svrsi kažnjavanja polaze od shvaćanja da apsolutne i relativne teorije o ciljevima kažnjavanja same za sebe nisu dovoljne zbog svojih jednostranih i često ekstremnih stajališta. Stoga je nužna integracija stajališta teorija o retribuciji, specijalnoj i generalnoj prevenciji. (Bojanić i Mrčela, 2006) Sjedinjujuće teorije o svrsi kažnjavanja svoje oživotvorenje nalaze u članku 50. KZ-a (NN 71/2006.). Ta odredba kao svrhu kažnjavanja sadržava: retribuciju (izražavanje društvene osude zbog počinjenog kaznenog djela), specijalnu prevenciju (utjecaj na počinitelja da ubuduće ne čini kaznena djela), generalnu prevenciju (utjecaj na sve ostale da ne čine kaznena djela) i pozitivnu generalnu prevenciju s elementom pravednosti koji takvu prevenciju povezuje s retribucijom (da se primjenom propisanih kazni utječe na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja). Glavna pak svrha izvršavanja kazne zatvora jest, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njegovo osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima. (NN 14/2021.)

Tablica 1. prikaz pristupa, načela i željenih učinaka unutar suvremenog pristupa kažnjavanju kao determinante

PRISTUPI	NAČELA	ŽELJENI UČINCI
<p>Retribucija Zastrašivanje Izolacija Onesposobljavanje (eng. incapacitation) (ovi su pristupi prisutni već u drevnim zakonima; još u 18. stoljeću uključivali su teške tjelesne kazne; danas su prisutni u okviru suvremenih teorija neovisno o ranijim retributivnim pristupima; u novim oblicima ponovo jačaju 70-ih godina 20. st.)</p>	<p>Počinitelje treba kazniti prema zaslugi, a primjerena je ona kazna koja odgovara počinjenom kaznenom djelu. Otkrivanjem, uhićenjem i kažnjavanjem sukladno počinjenom kaznenom djelu poslani će se jasna poruka drugima da se kriminal ne isplati. Nakon što su počinili kazneno djelo, važno je ograničavanjem slobode onemogućiti ("onesposobiti") potencijalne počinitelje da ponovo počine kazneno djelo</p>	<p>Opće i individualno zastrašivanje dovesti će do pada činjenja kaznenih djela i zatvorske populacije. Izolacija i ograničavanje počinitelja zatvaranjem, strogim nadzorom ili na druge načine, doprinijeti će padu stope kriminaliteta i sigurnosti društva</p>
<p>Rehabilitacija Reintegracija (ideja rehabilitacije prisutnija je od 19. stoljeća- umanjeno je značaja od 70-ih godina 20. stoljeća; 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća javlja se ideja reintegracije)</p>	<p>Počinitelje kaznenih djela je potrebno promijeniti kako bi se prevladali uzroci kriminalnog ponašanja i prevenirao recidiv (radne vještine, kontrola emocija itd.), te stoga treba izricati kazne koje će najbolje doprinijeti rehabilitaciji počinitelja. Sankcija treba biti usmjerena na uključivanje počinitelja kaznenog djela u zajednicu tj. na uspostavljanje i jačanje pozitivnih socijalnih veza</p>	<p>Nakon što prevladaju svoje emocionalne i druge poteškoće, steknu nove stavove, vještine, interese i navike, nauče zadovoljavati svoje potrebe na društveno prihvatljive načine i uspostave kvalitetne odnose, počinitelji više neće biti motivirani za činjenje kaznenih djela. Aktivnosti usmjerene na socijalnu integraciju počinitelja smanjiti će povratništvo.</p>
<p>Reparacija Restorativna pravda (restitucija i kompenzacija bile su prisutne u drevnim zakonima; veći značaj ponovo dobivaju od druge polovice 20. stoljeća)</p>	<p>Počinitelji trebaju pružiti odštetu žrtvi i/ili zajednici kako bi popravili štetu prouzročenu prijestupom. U fokusu je važno imati i žrtvu i počinitelja, vratiti stvari u prvobitno stanje i popraviti odnose koji su narušeni izvršenjem kaznenog djela. Kompenzacija može uključivati financijsku restituciju, ispriku i druge oblike reparacije</p>	<p>Osvještavanjem posljedica njegovog ponašanja kod počinitelja kaznenog djela i njegovom resocijalizacijom, kao i osiguravanjem kompenzacije žrtvi, u zajednici će se osigurati društveni odnosi koji će doprinijeti povoljnijim uvjetima za smanjivanje kriminala, manjoj potrebi za zatvaranjem i reduciranju zatvorske populacije.</p>

preuzeto od: *Snježana Maloić: Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala 31 Kriminologija i socijalna integracija. Vol. 21 (2013) Br. 2, 1-164*

9. Pojam resocijalizacija

Resocijalizacija obuhvaća postupke i procese koji vode ka društveno poželjnih promjena u stavovima, ponašanjima i vrijednostima osoba kod kojih socijalizacija nije dovela do socijalno prihvatljivih ponašanja već do antisocijalnog ponašanja (Petz, 2005), točnije to je „...proces socijalnog učenja u kojem pojedinac dobiva socijalno relevantne oblike ponašanja i oblikuje se kao ličnost...“. (Macanović i Nadarević, 2014:88) Uspješna resocijalizacija osuđenih osoba trebala bi osigurati „pozitivne promjene povezane sa svrhovitim oblikovanjem samousmjerenog socijalnog i normativnog ponašanja takvih osoba koje će im omogućiti nesmetanu integraciju u društvo, što, svakako, zahtijeva učinkovite mehanizme državne regulacije i korištenje odgovarajućih funkcija, metoda i alata“ (Hrankina i sur., 2020). Ispravak treba shvatiti kao prisilno djelovati na osuđenika da prilagodi svoja socio-psihološka

svojsva, neutralizira negativne stavove, provede odredbe zakona o kaznenoj odgovornosti, a još bolje, da usadi poštovanje zakona. Postizanje takvog rezultata prepoznaje se kao pravni ispravak, što je važan rezultat primjene kazne, značajan pokazatelj njezine učinkovitosti. Resocijalizacija je, prema Kaznenom zakonu, svjesno vraćanje osuđenika u društveni status punopravnog člana društva; vraćajući ga (nju) u samostalan općeprihvaćen društveni i normativni život u društvu. Resocijalizacija je složena društveno-pravna kategorija koja obuhvaća različite aspekte obnove društvenih veza tijekom i nakon izdržavanja kazne. (Hrankina i sur., 2020) Zatvorska resocijalizacija je razvoj ponašanja u skladu s zakonom u zatvorskoj ustanovi; Postzatvorska resocijalizacija uključuje skup mjera za zapošljavanje i životno uređenje te uspostavljanje veza s otpuštenom osobom u svrhu njezine daljnje socijalne rehabilitacije nakon otpusta, čime se vraća društveni status osuđenika. i on (ona) se može vratiti u samostalan život. Glavni preduvjeti za uspješan odgoj su volja i dobra volja samih osuđenika te uspostavljanje veza između kazneno-izvršiteljskih službi i slobodnog društva (Hrankina i sur., 2020)). Svrha odgojne metode je očuvanje njihovog zdravlja i dostojanstva, poticanje osjećaja odgovornosti i vještina koje će im pomoći da se ponovno integriraju u društvo, poštuju načela vladavine prava i zadovolje vlastite potrebe nakon otpusta. Nužan uvjet za resocijalizaciju je popravak osuđenika. Glavna sredstva ispravljanja i resocijalizacije osuđenika utvrđena su zakonom: utvrđeni postupak za izvršenje i izdržavanje kazne (režim), probacija, rad za opće dobro, socijalni i obrazovni rad, opće i stručno osposobljavanje, društveni utjecaj. Identificirani lijekovi osmišljeni su kako bi se osiguralo očuvanje tjelesnog i psihičkog zdravlja, ljudskog dostojanstva osuđenika, formiranje osjećaja društvene odgovornosti i vještina koje će pridonijeti njihovom uspješnom povratku u društvo, poštivanje zakona i njihovih potreba nakon otpusta. . Ove se komponente odražavaju u procesu resocijalizacije (Hrankina i sur., 2020)

Njihovo djelovanje treba biti usmjereno na stvaranje povoljnih uvjeta za ovaj proces, zaštitu interesa društva rješavanjem problema osuđenika i neutraliziranje uzroka koji su pridonijeli počinjenju kaznenih djela od strane tih osoba, maksimalno neutraliziranje posljedica izdržavanja kazne zatvora i sl. Uz pojam resocijalizacija veže se pojam preodgoj, koji je definiran kao organizirani proces ponovne socijalizacije koja je nužna i sadržava svrhovitost i usmjerenost na preusmjeravanje poremećaja ponašanja osobe koja se resocijalizira. (Bouillet i Uzelac, 2007) Osnova za uspješnu resocijalizaciju osuđenika je spoznaja da je „...svako ponašanje, poželjno i nepoželjno, naučeno je...“, što predočava resocijalizacijsko polazište prema kojem se svako trenutno ponašanje može ispraviti ili u potpunosti ukloniti te se na njegovo mjesto može usvojiti drugačiji (društveno prihvatljiv) obrazac ponašanja. (Mejovšek, 2002)

Zatvorski tretman glavno je sredstvo preodgoja zatvorenika i na njega treba staviti naglasak unutar procesa resocijalizacije. Zatvorski tretman treba doprijeti do zatvorenika i njegovog sustava vrijednosti

koji će rekonstruirati da bi bio prihvatljiv zatvoreniku (pojedincu), ali i društvenoj zajednici i to kroz organizirano i strukturirano vođenja, od strane visoko obrazovanih stručnjaka humanističkih i društvenih znanosti, . Treba „realizirati“ socijalno, društvenu funkcionalnu ličnost koja se može samoaktualizirati, a da pri tome ne dođe u konflikt s drugim članovima društva. Zatvorski tretman gleda se kao prijenosnika pozitivnih odgojno-obrazovnih znanja i vrijednosti, onda se resocijalizacija kao proces odvija tokom tretmana i cilj joj je dobiti neovisnu, čvrstu, resocijaliziranu te društveno funkcionalnu ličnost. (Jukić, Sabljo, 2017)

Ogrizović (1956) predočuje preodgojne čimbenike koji djeluju u sklopu zatvorskog tretmana: organizacija kazneno-popravnih ustanova, rad i njegova organizacija, nastavno-obrazovna aktivnost, aktivnosti slobodnog vremena (kulturne, umjetničke, sportske, tehničke...), kolektiv osuđenika i njihovo samoorganiziranje i vanjski utjecaji. Zatvorskom tretmana je cilj pružiti zatvoreniku komunikaciju, rehabilitaciju, stručni rad te priliku za postupnu reintegraciju u društvo u sigurnom okruženju zatvorskog tretmana. Oblici zatvorskih tretmana u svojim teorijskim konceptima predstavljaju preodgojne mogućnosti resocijalizacije i sastoje se od: stjecanja obrazovanja, kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, razvoja moralnih crta ličnosti te stjecanja radnih navika uz moralni i pedagoški odgoj te obrazovanje. Svako rad, stjecanje obrazovanja ili kvalitetno provođenje slobodnog vremena zatvorenika kao cilj ima razviti pozitivne, društveno prihvatljive crte ličnosti. Ključan alat za razvoj poželjnih crta ličnosti je moralno-pedagoški odgoj i obrazovanje, a svrha mu je razviti određeni stupanj moralnog prosuđivanja koji bi pojedincu omogućio prilagodbu u društvenu zajednicu. (Milutinović, 1977)

Resocijalizacija kao koncept smatrana je moćnim aspektom u pogledu specijalne prevencije kriminaliteta, a najveći problem u praksi predstavlja prilagođavanje tretmana pojedincu i njegovim individualnim potrebama. Nadalje dodatni problem predstavlja i niz drugih nepovoljnih okolnosti koje postoje u zatvorima, kao što su kriminalna infekcija i prizonizacija, ali i konstantna kontroverza između nadzora, čuvanja kažnjavanja, sa jedne strane, i nastojanja u pravcu resocijalizacije, sa druge strane. (Ilijić, 2022) Zatvorski sistem se suočava sa pitanjima vezanima uz: izgradnju mehanizam kažnjavanja počinitelja kaznenih djela te na koji način izvršavati kaznu lišenja slobode, da bi se postigla generalna i specijalna prevencija i zaštita društva od sve većeg povećanja kriminaliteta. (Stevanović, 2012) “Rehabilitacija je korigiranje djelovanja počinitelja kaznenih djela kroz tretman kako bi ubuduće živjeli u skladu sa zakonom. Konkretnije, rehabilitacija je rezultat planirane intervencije usmjerene prema počinitelju koja smanjuje kriminalnu aktivnost, bez obzira doseže li se to smanjenje promjenama u ličnosti, sposobnostima, stavovima, vrijednostima ili ponašanju.“ (Sechrest, White i Brown, 1997:20) Sociologija igra važnu ulogu u proučavanju i razumijevanju procesa resocijalizacije. Resocijalizacija se odnosi na društvene procese i aktivnosti koje imaju za cilj reintegraciju pojedinaca koji su prekršili

zakon ili se nalaze na marginama društva, te njihovu prilagodbu društvenim normama i vrijednostima. Sociolozi proučavaju resocijalizaciju kako bi razumjeli društvene i institucionalne čimbenike koji utječu na procese reintegracije. Oni analiziraju ulogu društvenih institucija poput obrazovanja, zdravstva, rada, pravosuđa i socijalne skrbi u resocijalizaciji pojedinaca. Sociolozi također istražuju društvene norme, vrijednosti, stereotipe i predrasude koje mogu utjecati na uspjeh ili neuspjeh procesa resocijalizacije. Kroz sociološki pristup, istražuju se i razumijevaju strukturne nejednakosti i socijalni čimbenici koji mogu otežati ili olakšati resocijalizaciju. To uključuje razmatranje pitanja kao što su siromaštvo, nezaposlenost, diskriminacija, marginalizacija i nedostatak pristupa resursima. Sociolozi također proučavaju društvene mreže i interakcije koje mogu podržati ili ograničiti uspješnu resocijalizaciju pojedinaca. Sociologija pridonosi i razvoju politika i programa resocijalizacije. Na temelju socioloških istraživanja, sociolozi mogu dati preporuke za poboljšanje institucionalnih praksi, resursa i podrške kako bi se osiguralo uspješno reintegriranje pojedinaca u društvo. Također se bave evaluacijom programa resocijalizacije kako bi se procijenila njihova učinkovitost i identificirale eventualne nedostatke. Ukratko, sociologija je važan disciplinski okvir za razumijevanje procesa resocijalizacije, proučavanje društvenih čimbenika koji utječu na njega i razvoj politika i programa koji podržavaju uspješnu reintegraciju pojedinaca u društvo. Sociološki aspekti pojma resocijalizacija uključuju proučavanje društvenih procesa i institucija koje oblikuju reintegraciju pojedinaca koji su bili izvan društvenih normi. Evo nekoliko ključnih socioloških aspekata resocijalizacije koji omogućuju dublje razumijevanje društvenih čimbenika koji oblikuju procese resocijalizacije i pomažu u razvoju politika i praksi koje podržavaju uspješnu reintegraciju pojedinaca u društvo:

1. Društvene norme i vrijednosti - sociolozi proučavaju društvene norme i vrijednosti koje su ključne za proces resocijalizacije, to uključuje razumijevanje društvenih očekivanja, pravila i normi koje pojedinac treba usvojiti kako bi se ponovno uklopio u društvo, sociolozi istražuju kako se te norme i vrijednosti prenose kroz socijalizacijske procese
2. Društvene institucije - sociolozi analiziraju ulogu društvenih institucija u procesu resocijalizacije, to uključuje obrazovne institucije, radno tržište, zdravstvene ustanove, pravosudni sustav i druge institucije koje imaju ulogu u podršci i reintegraciji pojedinac, proučavaju se politike, prakse i resursi tih institucija te njihov utjecaj na uspješnost resocijalizacije
3. Društvena podrška i mreže - sociolozi proučavaju ulogu društvene podrške i mreža u procesu resocijalizacije, to uključuje obitelj, prijatelje, zajednicu, mentorske programe i organizacije civilnog društva koje pružaju podršku pojedincima u njihovoj reintegraciji, sociolozi istražuju kako društvene veze i podrška utječu na uspjeh resocijalizacije i prevenciju ponovnog delinkventnog ponašanja

4. Socijalne nejednakosti - sociolozi se bave socijalnim nejednakostima koje mogu utjecati na proces resocijalizacije, to uključuje proučavanje siromaštva, nezaposlenosti, rasne i rodne diskriminacije te drugih oblika marginalizacije koji mogu otežati reintegraciju. sociolozi istražuju kako društvene nejednakosti utječu na pristup resursima i podršci te kako to može utjecati na uspjeh resocijalizacije
5. Kritički pristup - sociolozi primjenjuju kritički pristup proučavanju resocijalizacije, to uključuje propitivanje političkih, društvenih i institucionalnih moći koje oblikuju procese resocijalizacije, sociolozi istražuju kako moćne skupine ili strukture održavaju ili mijenjaju postojeće sustave resocijalizacije te kako to utječe na pojedince i društvo u cjelini

Kako bismo razumjeli pojam resocijalizacija potrebno je protumačiti pojam socijalizacija. Socijalizacija predstavlja proces normalnog prilagođavanja svake individue društvenoj zajednici kojoj ta osoba pripada. Socijalizacija (ovisno o stupnju razvijenosti društva) ima specifične etičke, običajne, kulturne, društveno-ekonomske, socijalne, pravne i slične karakteristike. „Socijalizacija je složen proces učenja kojim usvajamo znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja prijeko potrebna za sudjelovanje u životu društva (usvajamo ih interakcijom sa svojom društvenom okolinom).“ (Fanuko, 2014:81) Uz pojam socijalizacije veže se i pojam društvena uloga kao niz kulturno definiranih prava i obaveza. Društvo omogućuje relativno fleksibilno izvođenje uloga. Socijalizacija kao takva znači učenje uloga, a traje cijeli život. „Osnovni cilj socijalizacije je da novi članovi putem učenja i interakcije s roditeljima, nastavnicima i osobama u svom okruženju, nauče onaj tip ponašanja i međuljudskih odnosa koji su karakteristični za datu kulturu, uz široku mogućnost adaptacije na životne preduvjete.“ (Foucault, 1997:214) Pojedinac tokom procesa socijalizacije stječe određene stavove, vještine, norme i znanja u interakciji s društvenom sredinom.

Autori Macanović i Nadarević navode da postoji grupacija pojma socijalizacija koja je važna za poimanje socijalizacije i resocijalizacije. (Macanović, Nadarević, 2014) Važno je da je pojam socijalizacija podijeljen u tri grupe i to kao socijalizaciju kao proces razvoja ličnosti odnosno, „proces transformacije biološkog individuuma u društveno biće“ (Rječnik sociologije i socijalne psihologije, 1977:410), zatim socijalizaciju kao „proces u kojem se oblikuje samo dio ličnosti i to onaj dio koji čovjeku omogućava uspješno funkcioniranje u društvu“ (Rot, 1994:71), i završno socijalizacija kao „proces socijalnog učenja, u kojem pojedinac dobiva socijalno relevantne oblike ponašanja i oblikuje se kao ličnost sa svojim specifičnim karakteristikama.“ (Rot, 1994:72) Resocijalizacija se nastavlja na pojam socijalizacije i označava neke „promjene uloga koje zahtijevaju učenje potpuno novih obrazaca ponašanja, ponekad posve suprotnih od ranije naučenih. Ovaj proces često zahtjeva odučavanje internaliziranih normi, vrijednosti, vjerovanja i ponašanja koja će biti zamijenjena novima koje bi bile primjerene za novu ulogu.“ (Morrison, 2007:1)

Autor Kanduč (1996) razlikuje četiri oblika resocijalizacije i oni se odnose na zatvorenike, a to su:

- a.) kazneni model - „proizlazi iz ideje da je potrebno prestupnika disciplinirati gdje postoje dva moguća načina: prvi se oslanja na usiljenu disciplinu (izolaciju), a drugi na dobrovoljnu disciplinu. Izolacijom bi zatvorenika osamili te na njega uticali teškim radom i ideološkom indoktrinacijom. Kod dobrovoljnog načina discipliniranja postigli bi smo poboljšanje zatvorenika samodiscipliniranjem i učenjem odgovornosti. Pri tom je riječ o biheviorističkom pristupu pozitivnog potkrepljivanja i očekivanja nagrade.“ (Kanduč, 1996)
- b.) terapijski model - „polazi od pretpostavke da krivično djelo ima patološke dispozicije. Polazi od bioloških i psiholoških objašnjenja kojima je cilj da naučnim metodama izliječi prestupnika od njegove „kriminalnosti“. Preuzeo je medicinske termine: dijagnoza, opservacija, prognoza, tretman i uveo individualizirane mjere. Naslanja se na proučavanje ličnosti zatvorenika.“ (Kanduč, 1996)
- c.) model socijalnog učenja - „zamišljen je kao reedukacija ili resocijalizacija, koja bi otklonila greške neprimjerene socijalizacije. Kazneno djelo razumjeli su kao posljedicu neprimjerenog učenja u primarnoj socijalizaciji. Javlja se ideja zajednice koja bi zamijenila zatvoreničku sredinu i u kojoj bi zatvorenici rješavali problem u interakciji i surađujući sa osobljem. Takav način rada bi osigurao jačanje samoodgovornosti, autonomnosti, samopoštovanja, međusobnog povjerenja i intenzivne komunikacije između zatvorenika i osoblja.“ (Kanduč, 1996)
- d.) model rehabilitacije kao zatvorenikovog prava - „pokušava izbjeći nedostatke ranijih modela i kritiku da resocijalizacijom nedopušteno posežemo u zatvorenikovu slobodu, autonomnost, te osobni integritet. Proizlazi iz činjenice da su zatvorenikova prava ugrožena kako prisilnim aktivnostima tako i štetnim učincima zatvorske kazne (stigmatizacijom, depersonalizacijom, desocijalizacijom, prizonizacijom i slično) i zato je cilj novog modela smanjiti negativan učinak zatvorske kazne i ponuditi zatvorenicima mogućnost uključivanja u društvo kao njegov koristan član preko različitih ponuđenih aktivnosti kao što su primjerice socijalni rad, sigurna i zdrava zatvorska okolina, otklanjanje prepreka koje otežavaju ponovno uključivanje u društvo, obrazovanje.“ (Kanduč, 1996)

Većina zatvorenika se uspije vrlo brzo i uspješno adaptirati na zatvorske uvjete života, a činjenica je da zatvorenici imaju brojne izazove koji se mogu razmatrati kroz sociološke, psihološke i zdravstvene promjene i izazove. Načelo na njih utječe čitav niz čimbenika, odnosno karakteristika samih zatvorenika, a neki od njih su: bihevioralni odnosno subjektivni indikatori; sociodemografska obilježja (dob, etničko podrijetlo, spol i slično); vrsta počinjenog kaznenog djela; količina prijašnjeg zatvorskog iskustva; broj osuđivanja; promjene u emocionalnoj i socijalnoj prilagođenosti boravka u instituciji.

(Farkaš, Žakman Ban, 2006) Problematika odsluživanja zatvorske kazne odnosi se na adaptaciju zatvorenika novim životnim uvjetima (prizonizacija), no i na stjecanje društvenog simbola neuspjeha, različitosti ili potlačenosti tog člana društva. Sukladno navedenom smatraju se opravdanima sve brojnija i vrlo diferencirana empirijska istraživanja ove problematike, koja se provode u okviru sociologije, psihologije, ekonomije i ostalih znanosti, kako na nacionalnom teritoriju Hrvatske, tako i na onom inozemnom. Potvrđuje da postoje brojne osobne razlike u doživljajima i reakcijama zatvorenika na opisane uvjete.

Rehabilitacija i resocijalizacija su termini ili pojmovi koji se koriste u raznim znanostima i u razne svrhe, a mogu se pojmiti i definirati na razne načine, a u ovome kontekstu vežu se uz zatvorenike, kao središnje subjekte. Rehabilitacija i resocijalizacija načelno su kompleksni procesi koji se provode uz podršku određenih aktivnosti, svojevrsnih procesa, programa i ostalih alata. Resocijalizacija je proces koji se provodi za vrijeme boravka u zatvorima i kaznionicama kroz opće programe tretmana, dok se rehabilitacija odnosi na provođenje posebnih programa tretmana. Rehabilitacija kao pojam može se opisati kao proces osposobljavanja onesposobljene osobe (emocionalno ili mentalno) razvijanjem njezinih fizičkih, mentalnih, socijalnih i profesionalnih sposobnosti i mogućnosti. (Rusanda Melenc, 2018)

U okviru zatvorske rehabilitacije i resocijalizacije važno je osloniti se na izvornu definiciju tretmana zatvorenika. Točnije, tretman zatvorenika u svojoj osnovi predstavlja njihovu rehabilitaciju i resocijalizaciju tokom boravka u zatvoru ili kaznionici. Prema tome jedan od osnovnih ciljeva boravka u zatvoru ili kaznionici optimalno je i učinkovito rehabilitiranje subjekata ove skupine društva. Hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora navodi kako je svrha izvršavanja kazne na ovaj način, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, i njegovo adekvatno osposobljavanje za život na slobodi sukladno zakonu i društvenim pravilima. (NN 150/2013) Upravo se u toj definiciji ističe značaj rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika, a može se tvrditi kako su to ujedno i temeljni pojmovi uz pomoću kojih je moguće objasniti funkcioniranje, ciljeve i posljedice zatvorskog sustava i procesa kažnjavanja.

Izvršavanje kazne zatvora zapravo se zasniva na rehabilitacijskom pristupu točnije ovaj pojam, proces zapravo podrazumijeva individualizaciju kazne kroz pojedinačni program izvršavanja kazne, a podrazumijeva i čitavi niz specijaliziranih programa tretmana za odabrane skupine zatvorenika. (Ministarstvo pravosuđa, 2018) Pojedinačni programi podrazumijevaju niz radnji i aktivnosti različite prirode i planski su definirani, a tako se provode i u praksi. Važno je istaknuti kako su ovi postupci u praksi primjereni osobinama i potrebama zatvorenika, kao i vrsti te mogućnostima kaznionice ili zatvora. Osnovni ciljevi odnose se na poticanje i stvaranje optimalnih učinaka u smjeru rehabilitacije zatvorenika, razvoja svijesti o neprihvatljivom ponašanju u društvu, promjeni dotadašnjeg

neprimjerenog ponašanja i redom dalje.

Pojedinačni program podrazumijeva za svakog zatvorenika: „procjenu rizičnosti za vrijeme izvršavanja kazne zatvora o čemu ovisi upućivanje u kaznionice prema stupnju sigurnosti (zatvorena, poluotvorena, otvorena); radnu sposobnost, radne navike, vrstu posla i uvjete rada na koje se zatvorenika može rasporediti; obrazovnu razinu i potrebu za obrazovanjem ili stručnim osposobljavanjem; zdravstveno stanje, potrebu za liječenjem; uključivanje u posebne programe (za ovisnosti o drogama, alkoholu, oboljele od PTSP-a), po odluci suda ili procjeni stručnog tima; potrebu za specifičnom psihološkom, psihijatrijskom, socijalnom ili pravnom pomoći; prijedlog posebnih oblika individualnog ili skupnog rada; sadržaj i oblike korištenja slobodnog vremena (kulturne i sportske aktivnosti); kontakt s vanjskim svijetom (dopisivanje, telefoniranje, posjete obitelji i drugih osoba); program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta.“ (Ministarstvo pravosuđa, 2018) Ovaj program, osim što specificira pojedinačne aktivnosti, ciljeve i ostale elemente u svezi rehabilitacije zatvorenika, utvrđuje smještaj na odjelima, rad zatvorenika, način korištenja slobodnog vremena, specifične postupke u svezi obveznog liječenja ovisnosti, socijalne postupke, psihološke postupke, strukovno usavršavanje i ostalo. Ovi postupci, točnije kvaliteta njihove izvedbe uvelike determinira uspjeh kasnije resocijalizacije zatvorenika. Vidljivo je kako je generalno moguće govoriti o programima rada, obrazovanja i organiziranja slobodnog vremena zatvorenika. Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora donosi upravitelj zatvora ili kaznionice na prijedlog stručnog tima.

U suvremenim kaznenim ustanovama dolazi do sukoba dviju ideja, ideja o resocijalizaciji i ideje o kazni, točnije radi se o sukobu same kazne i ciljeva zatvorskeg tretmana. Zatvorenik bi, kroz kaznu, trebao biti podvrgnut neugodi zbog svojih djela koje je počinio na slobodi, a s druge strane, kod njega se trebaju razviti pozitivne crte ličnosti, koje će ga povesti ka resocijalizaciji. (Mejovšek, 2001) Sukladno tome sukobljavaju se tradicionalna penološka praksa, koja na prvo mjesto stavlja kaznu i zatvor vidi prvenstveno kao mjesto pokore za zatvorenika, i post-disciplinarna zatvorska praksa koja zatvorenika treba pripremiti za život poslije zatvora i trebala bi mu omogućiti kvalitetnu reintegraciju u društvo. Dvostruka uloga zatvora u današnjem dobu te sukob kazne i resocijalizacije smanjuju mogućnosti za preodgoj u kaznenim ustanovama. Primjerice, zatvorske službe i zatvorsko osoblje moraju odlučiti kako će se postaviti i kako će usmjeravati svakodnevni život i preodgojnu praksu u zatvoru, odnosno moraju održavati ravnotežu između kazne i resocijalizacije. Takvi razlozi dovode do toga da određeni zatvori mogu staviti veći fokus na provedbu kazne te ograničiti zatvoreniku određene mogućnosti za resocijalizaciju kao što su: uskraćivanje/neorganiziranje raznih radionica i tečajeva, zatim neorganiziranje aktivnosti slobodnog vremena i ukidanje određenih obrazovnih ili slobodno vremenskih privilegija i slično. (Deams, 2015)

Istraživanja i projekti provedeni u danskim zatvorima (od 2010 do 2012. godine), pokazuju sve veću

potrebu mijenjanja zatvorske kulture s kazne na tretman, pored toga i komunikaciju te obostranu i dobrovoljnu suradnju djelatnika ustanove i zatvorenika pri čemu to omogućava smanjenje povratka kriminalnim aktivnostima te podizanje želje za sudjelovanjem u aktivnostima koje vode do uspješne resocijalizacije. (Petersen i sur., 2012) Mogućnosti za resocijalizaciju u zatvoru ovisit o dvjema zatvorskim službama, službi osiguranja i službi zatvorskog tretmana. Služba zatvorskog osiguranja često koristiti silu pri čemu se onemogućuje stvaranje pozitivnih crta ličnosti i zatvorenici se demotiviraju za sudjelovanje u zatvorskim aktivnostima te se time smanjuje mogućnosti resocijalizacije istih. Zatvorenici se zbog prevelike upotrebe sile povlače u sebe ili izražavaju bunt povećanim nasiljem i odbijanjem suradnje. (Caulfield i sur., 2014) Služba o kojoj direktno ovise mogućnosti za resocijalizaciju zatvorenika je služba zatvorskog tretmana jer ona pruža i organizira mogućnosti za resocijalizaciju. Razina sudjelovanja zatvorenika u aktivnostima ovisi i o osobinama djelatnika tretmana jer poželjne osobine djelatnika tretmana povećavaju želju zatvorenika za sudjelovanjem u raznim resocijalizacijskim aktivnostima. (Kranjčević, 2014)

Istraživanja provedena u zatvora u Osijeku (2014. i 2016. godine) govore o poželjnim osobinama djelatnika zatvorskog tretmana od strane zatvorenika i rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici (zatvorenici) od djelatnika zatvorskog tretmana očekuju visok stupanj stručne osposobljenosti, otvorenost, susretljivost, komunikativnost, visok prag na frustraciju i velik stupanj fleksibilnosti, suosjećanje, empatiju također interesantno je istaknuti da obje ispitane skupine od djelatnika zatvorskog tretmana traže upravo one osobine koje oni sami trebaju ostvariti kroz proces resocijalizacije. (Kranjčević, 2014; Sabljo, 2016) Komunikacija osoblja i zatvorenika je presudna za stvaranje pozitivne ili negativne zatvorske klime. Pozitivna psihosocijalna klima, zbog osjećaja zadovoljstva koji izaziva kod zatvorenika, može postati i „tretmanska klima” u kojoj se uspješnije odvijaju tretmansi programi. (Mejovšek, 2002)

Promjene unutar Zakona o izvršavanju kazne zatvora, definiraju rehabilitacija kao povratak kriminalca na način života u komu se poštuje zakon kroz tretmanske programe. Rezultat je to planirane intervencije usmjerene na počinitelja koji bi smanji kriminalne aktivnosti, promjenama u ličnosti, sposobnostima (vještinama), vrijednostima ili ponašanju. Iz rehabilitacije su isključeni svi učinci koji se temelje na strahu i zastrašivanju (prevenciji zločina zastrašivanjem) kao i učinci koji se temelje na odrastanju (što starije počinitelje navodi da napuste zločinački život). Takvo stajalište pretpostavlja da se počinitelj pomoću tretmana može promijeniti, a ne samo smještanjem u zatvor. (Palmer, 1999) Osnova tretmanskog programa je da se „počinitelj vrati društvu, ne kroz negativni vakuum kazne koja je izazvala strah nego afirmativno i konstruktivno opremljen, fizički, mentalno i moralno, za poštovanje zakona". (Wiehofen, 1971:261)

Dakle, vrlo je bitna i priprava za otpust i pomoć poslije otpusta, a kaže se da je „kaznionica, odnosno zatvor tijekom izvršavanja kazne zatvora pravodobno osigurava pripravu zatvorenika za otpuštanje u suradnji s ustanovama i drugim pravnim osobama u čijem su djelokrugu poslovi pomoći poslije otpusta". (čl.15. NN 14/2021.) Rad zatvorenika kao jedan je od važnijih čimbenika rehabilitacije detaljno je razrađen u Novom zakonu. Naime, već je iz same definicije vidljivo da se u procesu rehabilitacije očekuju „promjene u sposobnostima (vještinama), vrijednostima ili ponašanju". (Palmer, 1999) Rad kroz uključivanje u radne aktivnosti zatvoreniku omogućuje održavanje i stjecanje stručnog znanja i iskustva, osposobljavanje, a bitan je i za tjelesne i duševne potrebe. (čl. 87. NN 14/2021.) Organizacija rada i njezin način moraju biti što sličniji radu na slobodi kako bi se zatvorenik, nakon otpusta, što prije i što bolje prilagodio na slobodi i bio u mogućnosti iskoristiti svoja znanja i vještine. Ustavna odredba iz članka 87. (NN 14/2021.), koja govori da je „zabranjen prisilni i obvezatan rad“ i njezina implementacija u kaznenoj praksi, u koliziji je s rehabilitacijskim smislom izvršavanja kazne zatvora. Svrha izvršavanja kazne zatvora očekuje osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima, gdje je rad dobrovoljan, te se tako odaje dojam da nije potrebno uložiti nikakav trud za zadovoljenje svojih osnovnih životnih potreba tijekom izvršavanja kazne zatvora. Štoviše, u određenim okolnostima novi zakon osigurava novčanu pomoć za one koji nisu radno angažirani. Rješenje ovog pitanja u mnogim zapadnoeuropskim zemljama definirano je na drugi način i primjerice u austrijskom zatvorskom sustavu rad je obavezan, a u danskom ne samo daje obavezan, nego zatvorenici od sredstava zarađenih tim radom plaćaju troškove svoga boravka u zatvoru. Osim rada, izobrazba zatvorenika je od izuzetne važnosti jer obrazovanjem i učenjem zatvorenik stječe nova znanja i vještine koje mu u konačnici mogu omogućiti odabir novog životnog stila kada izađe na slobodu što se smatra uspješnom rehabilitacijom.

Novi zakon predviđa i razrađuje izobrazbu zatvorenika kroz članke 99. i 100. (14/2021.) Članak 99. (NN 14/2021.) govori o organiziranju obrazovanja: gdje kaznionica odnosno zatvor sukladno mogućnostima organizira osnovno obrazovanje odraslih odnosno zatvorenika koji nemaju završeno osnovno obrazovanje; zatim kaznionica odnosno zatvor sukladno mogućnostima organizira srednjoškolsko obrazovanje odraslih, prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja zatvorenika; povrh toga obrazovanje se organizira u kaznionici odnosno zatvoru i izvan kaznionice odnosno zatvora u skladu s općim propisima iz područja obrazovanja. Nadalje članak 100. (NN 14/2021.) govori o vrsti obrazovanja: gdje se vrsta i razina obrazovanja kojoj može pristupiti zatvorenik određuje se programom izvršavanja, a ovisi o njegovim sposobnostima i sklonostima, trajanju kazne i drugim okolnostima važnim za ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne zatvora, kao i mogućnostima kaznionice odnosno zatvora; zatim da se nakon završenog obrazovanja odnosno dijela obrazovanja zatvoreniku se izdaje

razredna svjedodžba i svjedodžba o završnom radu, svjedodžba o prekvalifikaciji i uvjerenje o osposobljenosti/usavršavanju, svjedodžba o završenim razredima odnosno obrazovnim razdobljima u osnovnoškolskom obrazovanju, iz koje ne smije biti vidljivo da je obrazovanje stečeno u kaznionici odnosno zatvoru; i da se zatvoreniku može omogućiti stjecanje kvalifikacije u visokom obrazovanju na vlastiti trošak ako se studijski program može uskladiti sa sigurnosnim razlozima. Time mu se otvara i veća mogućnost zapošljavanja jednom kada izađe na slobodu, što je bitan preduvjet za biranje ponašanja u skladu s društvenim normama. Iako, Bogojević navodi „...obrazovanje je navedeno kao ključan element u provedbi tretmana, tj. rehabilitacije zatvorenika, kao i u smanjenju recidivizma, stanje u praksi ukazuje na drugačije. Naime, prema Izvješću o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2020. (2021) tek je 8.5 % zatvorenika i maloljetnika bilo uključeno u penalne obrazovne programe, a godinu dana prije taj je postotak bio još niži te je iznosio 6.3 %. Ti su podaci još više zabrinjavajući kad se u obzir uzme činjenica da su u taj postotak uključeni i maloljetnici koji se nalaze u penalnim ustanovama.“ (2022) Organiziranje slobodnog vremena zatvorenika od iznimne je važnosti za rehabilitaciju zatvorenika. Zakon o izvršavanju kazne zatvora člankom 103. (NN 14/2021.) propisuje da je kaznionica, odnosno zatvor dužan osigurati prostor i opremu za svrhovito korištenje slobodnog vremena, te organizirati različite vrste aktivnosti za zadovoljavanje tjelesnih, duhovnih i kulturnih potreba zatvorenika. Slobodno vrijeme zatvorenika organizira se u glazbenim, likovnim, tehničkim, dramskim, literarnim, novinarskim, informatičkim i sličnim radionicama, vježbaonicama, raspravnim klubovima i tome slično, a sadržaj se određuje programom izvršavanja. Organizaciji slobodnog vremena pridodana je velika pažnja jer je upravo kroz kvalitetno provođenje slobodnog vremena kod zatvorenika omogućuje razviti određene vještine i probuditi neke nove interese koji bi mu u životu na slobodi mogli biti od velike pomoći da razvije životni stil koji ne uključuje kršenje zakona. Priprema za otpust i pomoći poslije otpusta posebna je glava Zakona koja obuhvaća nekoliko članaka koji detaljno razrađuju ovu domenu izvršavanja kazne zatvora. Uloga rehabilitacije ističe se posebno u novitetima koje ovaj zakon donosi u odnosu na Stari zakon. Članak 177. st. 3 (NN 14/2021.) kaže da "prije otpusta s izdržavanja kazne sudac izvršenja nadležan po mjestu izdržavanja kazne u suradnji sa sucem izvršenja na čijem je području otpušteni zatvorenik imati prebivalište ili boravište i nadležnim centrom za socijalnu skrb poduzeti potrebne mjere za prihvata zatvorenika". Nadalje, ističe se kako će centar za socijalnu skrb, na zahtjev kaznionice, odnosno zatvora ili suca izvršenja, zatvorenika tijekom izdržavanja kazne zatvora, odnosno po otpustu s izdržavanja kazne, iz redova svojih zaposlenika odrediti savjetnika za pripremu i provedbu pomoći poslije otpusta. Jedan od najvažnijih ciljeva, ako ne i najvažniji cilj izvršavanja kazne zatvora je priprema i osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonima i općim društvenim i moralnim

normama, dakle njegova rehabilitacija. Ovaj cilj postiže se kroz njegovo uključivanje u odgovarajuće, razrađene stručne postupke i aktivnosti, organizaciju života i rada u zatvoru i izvan njega, što se sve svodi pod zajednički nazivnik: tretman zatvorenika. Stupanj ispunjavanja ovako postavljenih ciljeva kroz tretman zatvorenika ovisi o nizu čimbenika među kojima treba istaći: dobra zakonska regulativa, organiziran i dobro usklađen zatvorski sustav koji je usmjeren na tretman zatvorenika, postojanje diferenciranih institucija (zatvora i kaznionica) koji mogu ispunjavati različite zadaće kako u pogledu sigurnosti tako i u pogledu posebnih tretmanskih potreba, postojanje niza tretmanskih postupaka organiziranih u odgovarajuće rehabilitacijske programe temeljenih na potrebama zatvorenika, postojanje odgovarajućih odjela koji trebaju dijagnosticirati potrebe zatvorenika pri nastupu i tijekom izvršavanja kazne zatvora, a u svrhu izrade i uključivanje u odgovarajući rehabilitacijski program, odnosno premještanja u drugi. Naime, novim Zakonom i podzakonskim aktima, poseban naglasak stavlja se na izradu, provođenje i praćenje odgovarajućih programa postupanja sa svakim zatvorenikom. (Damjanović i sur., 2002)

9.1. Probacijski i zatvorski sustav u prevenciji kriminalnog povrata

Probacijski i zatvorski sustav igraju ključnu ulogu u prevenciji kriminalnog povrata, odnosno recidiva, u kaznenom pravnom sustavu. Evo nekoliko načina na koje ovi sustavi doprinose prevenciji kriminalnog povrata:

Probacijski sustav: Probacija je alternativa zatvorskoj kazni koja se koristi za određene kategorije osuđenika. Osuđenici se dodjeljuje probacijski nadzor, što znači da ostaju izvan zatvora, ali su pod nadzorom probacijskog službenika. Probacijski službenici pružaju podršku, nadzor i usmjeravanje osuđeniciima tijekom njihove probacijske kazne. To može uključivati provjeru usklađenosti s uvjetima probacije, praćenje ponašanja, upućivanje na potrebne programe rehabilitacije i pružanje socijalne podrške. Probacijski službenici surađuju s drugim dionicima, poput sudova, zatvorskih ustanova, socijalnih službi i zdravstvenih ustanova, kako bi osigurali kontinuiranu podršku i rehabilitaciju osuđenika nakon izlaska iz zatvora. Kroz individualizirani pristup, probacijski sustav može identificirati specifične potrebe osuđenika i pružiti im prilagođenu podršku, što može pomoći u smanjenju faktora rizika za kriminalni povrat.

Zatvorski sustav: Zatvori pružaju priliku za kažnjavanje, ali i rehabilitaciju osuđenika. U zatvorima se provode programi rehabilitacije, edukacije, stručno osposobljavanje i radne aktivnosti s ciljem razvoja vještina, stjecanja obrazovanja i pripreme za reintegraciju u društvo. Zatvori mogu pružiti sigurno okruženje u kojem se osuđenici mogu suočiti s posljedicama svog ponašanja, promijeniti štetne obrasce ponašanja i razviti pozitivne strategije za prevenciju recidiva. Zatvori također mogu surađivati s drugim

institucijama i organizacijama kako bi osigurali kontinuiranu podršku osuđenima nakon izlaska iz zatvora. To može uključivati uspostavu veza s probacijskim službama, organizacijama civilnog društva, poslodavcima i obrazovnim institucijama radi podrške resocijalizaciji i integraciji u društvo.

Važno je naglasiti da prevencija kriminalnog povrata zahtijeva holistički pristup koji uključuje ne samo kaznene mjere, već i društvene, ekonomske i obrazovne intervencije kako bi se osigurala podrška i stvaranje povoljnog okruženja za uspješnu reintegraciju osuđenika.

Prestanak činjena kaznenih djela vrlo je složen zahtjevan i dinamičan proces koji je pojedinačno različit za svakog počinitelja kaznenog djela. Naime, naglašava se važnost rehabilitacijskog pristupa u postupanju s počiniteljima kaznenih djela kod njihove socijalne reintegracije i značaj zajedničkog pristupa i rada različitih službi. (Bonta i Andrews, 2012) Partnerski rad među agencijama postaje sve važnijom značajkom u načinima utjecaja na kriminalitet, pri čemu jedna služba (zatvorska i probacijska) ne može sama nositi niti biti odgovorna za složenu problematiku kao što su kriminalitet i sigurnost zajednice. (Brkić i Maolić, 2019)

Ističe se nužnost sveobuhvatnog pristupa zatvorenima, uz rad na različitim područjima i aktivnostima koje slijede raznolike potrebe i realiziraju potencijal svakog zatvorenika (Gisler i sur., 2018). Programi koji su potrebni zatvorenima i otpuštenim zatvorenima u svrhu smanjenja recidivizma odnose na obrazovanje, radno osposobljavanje i rad, životne vještine, slobodno vrijeme, kognitivno restrukturiranje, kontrolu emocija (ljutnje) i razvoj socijalnih vještina, tretman ovisnosti, upravljanje novcem, psihijatrijski tretman i tako dalje. (Maloić, 2020) Kod smanjenje recidivizma najučinkovitiji su rehabilitacijski programi koji uključuju rad na promjeni kognitivnih obrazaca i ponašanja povezanih s činjenjem kaznenih djela. (Maloić i Nišević, 2020) Da bi imali koristi od socijalnih veza (programi i usluge u zajednici), zatvorenici ponajprije moraju biti motivirani za promjenu i kognitivno pripremljeni za korištenje tih veza, na čemu se radi tokom izvršavanja kazne zatvora. (Maloić, 2020)

9.2. Pristupi kažnjavanja u europskim zemljama

Unutar mnogih europskih zemalja pojavljuje se slabljenje povjerenja u rehabilitacijske ideje, probacijske službe te tretmanske i terapijske programe gdje također raste zatvorska populacija i grade se novi zatvori. (Maloić, 2013) Primjerice u Njemačkoj u kojoj se bez obzira na novoizgrađene zatvore, povećano tretmansko osoblje i socioterapijske ustanove dolazi do “pesimizma, stagnacije i parcijalne retardacije”, odnosno do smanjenja značaja koji se davao rehabilitaciji i socijalnoj reintegraciji počiniteljima kaznenih djela. (Kovčo Vukadin, 2001) Zatvorske kazne (70-ih i 80-ih godina) postajale su sve veći financijski teret u europskim državama pa su se tražila drugačija rješenja (McIvor i sur., 2010). Takva situacija potaknula je Vijeće Europe da 1989. godine osnuju povjerenstvo stručnjaka.

(Junger-Tas, 1994:8) Povjerenstvo izdaje izvješće i niz preporuka koje se temelje na tri osnovna načela: jednaki slučajevi trebaju biti tretirani jednako; odluka suda uvijek se mora temeljiti na individualnim okolnostima slučaja i osobnoj situaciji počinitelja; dosljednost u kažnjavanju ne smije voditi strožem kažnjavanju. Zatvorske kazne trebaju se koristiti samo ako je kompleksnost kaznenog djela takva da je svaki drugi oblik kažnjavanja potpuno neodgovarajući. Unutar okvira zakonskih propisa i izvršavanja sankcija i mjera važne ostaju rehabilitacija i resocijalizacija, donose se propisi koji ograničavaju mogućnost izricanja zatvorskih kazni, a pri odlučivanju sud je obvezan uzeti u obzir sve otežavajuće i olakšavajuće okolnosti vezane uz počinjenje kaznenog djela. (Maloić, 2013) Naime, Preporuke Vijeća Europe donesene u razdoblju od 1992. do 2010. godine u velikoj su mjeri usmjerene na: poštivanje prava i dostojanstva svih počinitelja kaznenih djela; humanost u izvršavanju sankcija; rehabilitaciju počinitelja i njegovu reintegraciju u zajednicu; povećanje raspona mjera i sankcija; uvažavanje prava i potreba žrtve kaznenog djela i pružanje adekvatne pomoći; pomoć obitelji počinitelja kaznenog djela; informiranje javnosti i transparentnost; uključivanje zajednice; prevenciju kriminala; razvoj strategija suzbijanja kriminala utemeljenih na specifičnim znanjima i rezultatima istraživanja. U europskim zemljama sve se veća pažnja posvećuje mogućnosti da se počinitelju kaznenog djela već tijekom istrage i suđenja, uz određene uvjete i nadzor, omogući ostanak u zajednici. Paralelno s jačanjem uloge žrtve tijekom posljednja dva desetljeća, sve se veći značaj daje medijaciji i kompenzaciji te uvjetnom odustajanju od kaznenog progona počinitelja kaznenog djela. Razvoj praksi restaurativne pravde postaje zadatak niza europskih probacijskih službi, primjerice u Belgiji, Češkoj, Irskoj, Slovačkoj i nekim njemačkim federalnim državama (Kalmthout i Durnescu, 2008). Sigurnosti zajednice i prevenciji kriminala treba dati veći značaj, mnoge europske države (Francuska, Finska, Nizozemska, Švedska, Mađarska, Poljska, Češka...) primijenile su sveobuhvatne strategije prevencije kriminala (Idriss i sur., 2010). Moglo bi se reći kako europski trendovi obuhvaćaju preventivni utjecaj na sve čimbenike u zajednici koji mogu pogodovati pojavnosti kriminala ili povratništva, tendenciju prema ublažavanju kaznenopravne represije i kaznenopravnih sankcija u okviru zakonskih propisa, te izricanje sve blažih kazni po vrsti i mjeri i osobito njihovo zamjenjivanje sankcijama koje ne odvrćaju pozornost u okviru sudske prakse (Grozđanić i Škorić, 2006). Zamjećuju se određene tendencije povećavanja izricanja zatvorskih kazni i njihove duljine i na europskom području, to podrazumijeva diverziju blaže kazne za lakša kaznena djela, te koncentraciju strožih kazni. Problematicnim se ističe otvaranje mogućnosti nadziranja počinitelja teških kaznenih djela po isteku zatvorske kazne u neodređenom trajanju ili "preventivnog" zatvaranja u pojedinim europskim zemljama (Whitty, 2007). Također, u pojedinim su jurisdikcijama i na europskom području zamijećene promjene vezano uz određivanje svrhe i načina izvršavanja sankcija i mjera u zajednici. Na primjer, rad za opće dobro na slobodi je mjera koja je u svojim začecima bila rehabilitativna, dok se s vremenom rehabilitacija kao cilj sve uže

i nejasnije definira, a bitni su retributivni aspekti kako bi se pridobila podrška javnosti i sudaca (McIvor i sur., 2010).

U švedskom Kaznenom zakonu kaznena se djela dijele na zločine, prijestupe i prekršaje za koje su propisane kazne zatvora, novčana kazna, uvjetna osuda, probacija i zadržavanje radi posebnog zbrinjavanja. Švedska je poznata i po promjenama u kaznenim sustavima i glasi za zemlju sa najblažim kaznenim sustavom. U 2011. i 2012. godini u Švedskoj je došlo do pada broja zatvorenika za 6 %, i od 2010. godine zatvorile su se 56 zatvorske (popravne) ustanove. (Jurčić, 2016) Postavlja se pitanje zašto su švedski zatvori tako efikasni za razliku od drugih, a odgovor na ovo leži u jednoj disciplini kojoj je u Švedskoj podređen rad većine državnih institucija a to je rehabilitacija. Švedska se trajno opredijelila za penalnu politiku rehabilitacije, tome je podredila cjelokupan zatvorski sustav (sustav funkcionira i daje očekivane rezultate). (Kruze i Priede, 2020) Postotak recidivista u Švedskoj u prosjeku je duplo manji od ostatka Europe, a zatvorske kazne koje se izriču rijetko kad prelaze 10 godina, jer su sa rehabilitacijskog stajališta besmislene. Zatvorenici se sustavno osposobljavaju za neka zanimanja kako bi imali od čega živjeti kad izađu, učenje je omogućeno svima, psihološka pomoć pruža se zatvorenicima i njihovim obiteljima, a zdravstvena zaštita zatvorenika jednaka je zdravstvenoj zaštiti osoba na slobodi. Posebna pažnja posvećuje se radu s najmlađim osobama lišenim slobode, tako da je broj povratnika među njima sveden na minimum. Sredstva i ljudi angažiraju se pretežno na rehabilitaciji, tako se osuđena osoba nakon nekog vremena rehabilitira, a nakon što se postignut takav temeljni cilj kažnjavanja, osoba se otpušta jer je temeljni cilj kazne ispunjen. Povećan je broj osoba pod mjerama probacije koje također daju dobre rezultate i tako se smanjuju socijalna davanja, a povećava se društvena odgovornost. (Jurčić, 2016) Uz takve zakonske i planske mjere postoje i neke određene mjere kao što je uvođenje nadzornika (volontera) koji skrbe o bivšim zatvorenicima (pružaju im podršku, pomažu u nadzoru, razgovaraju s njihovim poslodavcima, pomažu im, savjetuju ih). U Švedskoj postoji oko 4,5 tisuće nadzornika-volontera koji to rade besplatno iz razloga što je to društveno korisno, a i logično je pomagati sugrađanima u nevolji. (Kruze i Priede, 2020)

U Norveškoj se odgovornima za prestanak činjenja kaznenih djela smatraju se i zatvorenik i društvo. Sustav procjene koristi se za procjenu rizika i zaštitu zajednice, ali ponajprije za omogućavanje adekvatnog tretmana s fokusom na rehabilitaciju i reintegraciju, uz osiguravanje izvršavanja kazne na najnižem potrebnom stupnju sigurnosti, odnosno zatvorenosti. (Maloić i Nišević, 2020) Zatvorski sustav Norveške funkcionira na temelju takozvanog “principa normalizacije”, koji podrazumijeva da je ograničenje slobode kazna, ali ne poništava druga prava, te stoga počinitelj koji je osuđen na lišenje slobode ima isto prava kao i druge osobe koje žive u Norveškoj; također, nitko ne služi kaznu pod strožim uvjetima nego što je to potrebno za sigurnost zajednice, a život u kaznionici je koliko god je to moguće sličan vanjskom svijetu. Ključne rehabilitacijske usluge u zatvorima povjeravaju se lokalnim

i općinskim pružateljima usluga, te se stoga u zatvor unose iz zajednice, osiguravajući i kontinuitet pružanja usluga, kao i uključenost zajednice u zatvorski sustav i poboljšanje imidža zatvorenika. Vlada pak jamči reintegraciju za one koji su odslužili kaznu. Stoga imaju zajamčen pristup zapošljavanju i obrazovanju, stanovanju, prihodima, zdravstvenim uslugama i uslugama liječenja ovisnosti te savjetovanju o upravljanju dugom. (Ministry of Justice) Da se tijekom izricanja presude glavni fokus prebacuje na osobne interese i resocijalizaciju potvrđuje i zatvor u norveškom gradu Haldenu, koji se smatra jednom od najopremljenijih i najhumanijih kaznionica na svijetu. Iako je zatvor namijenjen osuđenima za teška i posebno teška kaznena djela, kojima se izriču stroge kazne, zatvor je dobro opremljen. To znači da je okružena sa 30 ha. šume u kojoj zatvorenici smiju šetati bez nadzora. Zatvorenik je dužan boraviti u ćeliji od 20.30 do 7.00 sati. Ostatak vremena zatvorenik može posvetiti radu i dobiti odgovarajuću plaću. Zatvor ima sve uvjete da osuđenici sami pripremaju hranu. Osuđeniku su omogućena i tri telefonska poziva tjedno, a što je najvažnije, vrlo su rijetki slučajevi sukoba između zatvorenika ili između zatvorenika i uprave zatvora. (Arsoshvili, 2021) Načelo treba osigurati zatvorsko okruženje koje je što sličnije životu u zajednici. Preferiraju se manji zatvori, zbog bolje brige za zatvorenike i izvršavanje kazne što bliže njihovoj socijalnoj mreži i relevantnim pružateljima usluga, kao i zbog lakših kontakata s obitelji. Norveški model odgovornost za važne aspekte reintegracijskog procesa prepušta pružateljima usluga u zajednici. Oni su odgovorni za reintegracijske programe u zatvorskom sustavu, kao što su medicinski, obrazovni, programi zapošljavanja, kulturni i religijski programi. Na ovaj način osigurava se kontinuitet usluga i višesektorska uključenost. (Maloić i Nišević, 2020) Vlada je snažno uključena u nastojanja da sve javne institucije i usluge funkcioniraju zajedno na socijalnoj reintegraciji zatvorenika. Izvršavanje kazne moguće je u zatvorenim i otvorenim zatvorima, kućama na pola puta i izvan zatvora uz određene uvjete. Zatvorenici mogu tražiti uvjetni otpust. (Maloić, 2020) Sukladno tome, Norveška je usmjerena na resocijalizaciju i rehabilitaciju počinitelja kako bi se osigurao njegov/njezin povratak u društvo kao punopravni član koji može nastaviti živjeti, na temelju stečenog iskustva, i više ne činiti kaznena djela. U ovaj proces, kao što je navedeno, svestrano su uključeni i država i društvo.

U suvremenim pristupima postoje razlike među europskim državama. Pristupi usmjereni na upravljanje rizikom i nadzorom počinitelja kaznenih djela dominantniji su u Engleskoj, Bugarskoj i Estoniji, a pristupi usmjereni na rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju dominantniji su u Njemačkoj, Švedskoj, Nizozemskoj i Danskoj. (Maloić i Ricijaš, 2014) Probacijske službe (Irska), ranije su pružale podršku počiniteljima u zatvoru te nadzirale i pružale podršku otpuštenim zatvorenima u zajednici jer se više gledao rizik koji predstavlja počinitelj i upravljanje tim rizikom. (Cotter, 2015) Proces rehabilitacije i reintegracije obuhvaća suradnju zatvorskog i probacijskog sustava s vanjskim suradnicima kao što su: obitelj, zajednica, volonteri, nevladine organizacije i vanjski poslodavci. (Gisler i sur., 2018)

Mogućnosti i socijalne veze sudjelovanja u istima pokazale su se bitnima za suzbijanje recidivizma, pri čemu se u literaturi posebno ističe važnost socijalnog kapitala. (Gisler i sur., 2018.)

9.3. Pristupi kažnjavanju u RH

Zatvorska populacija u Hrvatskoj rasla je u razdoblju od 2001. do 2010. godine sa 2679 osoba na 5168 osoba u zatvorskom sustavu. (Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u 2010. i 2011. godini) Gotovo sve rasprave vezane uz kontinuirani porast zatvorske populacije u Hrvatskoj uglavnom su bile orijentirane na manjak zatvorskih mjesta i velike troškove zatvorskog sustava. Stopa zatvaranja u Hrvatskoj nije aktualno visoka jer iznosi 115 (Walmsly, 2015), iako uz jačanje pristupa usmjerenih na počinitelja, žrtvu, susjedstva i zajednice, stopa zatvaranja može biti i niža. (Maolić, 2013) Hrvatsko je kazneno zakonodavstvo u okviru donošenja Kaznenog zakona 1997. godine (NN 110/97) ograničilo kazneno-pravne represije, zagovara se načelo individualizacije i alternativnih sankcija kao zamjene za kaznu zatvora, a u okviru kaznenih okvira smanjene su gornje i najmanje mjere kazne. Međutim, kasnijim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (od 2004. do 2006. godine), zamjera se ponovo pooštavanje represije (povisuje se posebni minimum kazne zatvora uz zadržavanje dosadašnjeg maksimuma, povećava se maksimum uz zadržavanje dosadašnjeg minimuma ili su povišene obje mjere za pojedina kaznena djela). Kao jedan od razloga pooštavanja represije u Konačnom prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz 2006. godine, navodi se kako rezultati ispitivanja javnog mnijenja ukazuju da javnost izrečene kazne smatra preblagima. (Grozđanić i Škorić, 2006) Situacije da političke strukture na nesigurnost građana reagiraju pooštavanjem zakona, izazvanu prvenstveno visoko publiciranim slučajevima i medijskim senzacionalističkim prikazima kriminala. (Kovčo Vukadin, 2011, Getoš i Giebel, 2012) Prekapacitiranost zatvorskog sustava nije isključiva posljedica zahtjeva javnosti za strožim kažnjavanjem i političkih odluka. Izricanje zatvorskih kazni i je i nije imalo pozitivne učinke u smislu sprječavanja počinitelja da čine kaznena djela i njihove rehabilitacije i reintegracije, koja je uostalom kao svrha eksplicite navedena u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora. (NN 18/2011) Pored toga ako se uz kazneno djelo koje predstavlja osnovu kažnjavanja (kao svrha izricanja i izvršavanja sankcija) definira i rehabilitacija počinitelja, postavlja se pitanje koliko o tome ovisi prekapacitiranost hrvatskih zatvora. Rizici kao što su neprimjereni prostorni uvjeti, ograničen pristup rehabilitacijskim programima (obrazovanje, radno osposobljavanje, liječenje ovisnosti i slično), ograničena mogućnost kontakata zatvorenika s obitelji i vanjskim svijetom (manji broj posjeta i izlazaka) ovise o prekapacitiranosti. Na ovaj način smanjuje se vjerojatnost rehabilitacije i reintegracije počinitelja kaznenog djela, a povećava se kasniji rizik za obitelji, susjedstva i zajednice.

(Maloić, 2013) Ključno je pitanje može li se, osim zatvaranjem, kod određenog broja počinitelja kaznenih djela isti (ili bolji) učinak postići i drugačijim sankcijama i mjerama, a uz dugoročno pozitivnije učinke na obitelji, susjedstva i zajednice. Iako je zakonska mogućnost postojala već daleko ranije, Hrvatska tek od nedavno izvršava veći broj sankcija i mjera u zajednici kao što su izvršavanje prvog zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu (od 2001. godine) i izvršavanjem prvog rada za opće dobro na slobodi (od 2002. godine). „Broj izrečenih sankcija u zajednici rastao je sporo, ali kontinuirano: 2002. godine zaprimljene su 52 presude uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i 16 presuda rada za opće dobro na slobodi, dok je 2010. godine zaprimljeno 199 presuda uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i 892 presude rada za opće dobro na slobodi.“ (Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011) Proces razvoja probacijske službe i uvođenja ne zatvorskih tj. probacijskih mjera i sankcija je donekle usporen uslijed aktualne gospodarske krize. (Kovčo Vukadin, Rajić i Maloić, 2011) Temeljem Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda (2010. i 2011. godini) Uprave za zatvorski sustav, Ministarstva pravosuđa, možemo konstatirati da se od 2010. godine u Hrvatskoj očito događa vrlo blagi pad zatvorske populacije. 2011. godine u zatvorskom sustavu bile su 5084 osobe, dakle 81 osoba manje u odnosu na 2010. godinu, što zapravo predstavlja pad zatvorske populacije od 1,6% dok je 2013. godine u zatvorskom sustavu bilo je 4755 osoba, što predstavlja pad od 7,9% tj. 410 osoba manje u odnosu na 2010. godinu. (Maloić, 2013) Blagi pad zatvorske populacije i porast izvršavanja sankcija i mjera u zajednici u kontekstu potencijalnih učinaka na obitelji, susjedstva i zajednice može se smatrati pozitivnim procesima. Smanjuje se broj osoba koje bi mogle biti izložene mogućim negativnim posljedicama zatvaranja (prekid radnog odnosa, osiromašivanje i/ili raspad obitelji, traumatiziranje i diskriminacije djece zatvorenog roditelja i slično.), a želi se ostvariti prednost rada s počiniteljem kaznenog djela u zajednici (nastavak plaćanja poreza, zdravstvenog i mirovinskog osiguranja, manji troškovi izvršavanja sankcija, zadovoljavanje potreba primarnih i sekundarnih žrtava, popravljjanje međuljudskih odnosa, jačanje osjećaja sigurnosti, jačanje obitelji, susjedstva i zajednice). (Maloić, 2013)

U posljednjih 10-ak godina hrvatski kaznenopravni sustav suočio se s nekoliko reformi pri kaznenom materijalnom i procesnom pravu. (Derenčinović, Getoš, 2020) Važan pokazatelj trenda kretanja kriminala je broj prijavljenih i osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela. Poslijeratno razdoblje u Hrvatskoj bilo je obilježeno većim brojem prijave, neko vrijeme taj je broj padao, a od 2001. do 2005. dolazi do povećanje. Porast se tumači prvenstveno kao rezultat normativnih, a ne samo fenomenoloških promjena (Kazneni zakon donesen 2011. godine utječe na pad broja osoba prijavljenih zbog kaznenih djela u 2013. i 2014. godini također bitna je i dekriminalizacija kaznenog djela posjedovanja droge bez namjere distribucije). Strukturu kaznenih djela dijeli se na osuđene, osuđene na zatvorsku kaznu i novoprimitljene zatvorenike u 2019. godini te je primjetno da su sve tri strukture slične, pri čemu se

najveći dio odnosi na počinitelje imovinskih delikata (u Hrvatskoj je on 35,5%, a europski medijana je 23,7%). (Aebi i Tiago 2020) Prva po učestalosti je kazna zatvora od 6 – 12 mjeseci, pa kratkotrajna kazna do 6 mjeseci zatvora i one zajedno čine oko 70% izrečenih kazni zatvora. U kaznenopravnom su smislu kratkotrajne kazne zatvora one do 6 mjeseci i zakonodavac je propisao njihovu iznimnost. (Kazneni zakon, čl. 44. NN 84/21) Međutim kazna zatvora do jedne godine također je kratkotrajna kazna koju treba izbjegavati ako je prema okolnostima slučaja moguće. (Stewart 2008) Broj zatvorenika u odnosu na količinu stanovništvo Hrvatske je relativno nizak (europski medijan je 106,1, a u hrvatskoj je 78,9; kada gledamo stopu zatvorenika na 100.000 stanovnika) također nisku stopu zatvorenika imaju i Slovenija, Danska, Nizozemska, Njemačka i Švedska dok najveću stopu imaju Estonija, Mađarska, Češka, Litva, Poljska, Slovačka i Latvija. (Aebi i Tiago 2020)

Socijalna reintegracija zatvorenika u isto vrijeme je individualni, ali i društveni projekt pogotovo kada govorimo o važnosti intervencija na razini obitelji, pojedinca i zajednice. (Hunter i sur., 2016) Posebno je značajna potreba za unapređenje poslijepenalne zaštite, gdje se napominje potrebnost dodatnog rada na motivaciji i promjeni stavova zatvorenika, većim brojem programa i usluga i izraženijim angažmanom zajednice. (Brozić Perić i sur., 2017; Penić i sur., 2017) U većini zemalja Vijeća Europe (2020) prisutan je stalni porast broja istražnih zatvorenika, a taj trend prati i Hrvatska. Unutar zatvora diljem država članica Vijeća Europe prosječno 22% osoba čine istražni zatvorenici, a taj broj govori o sve češćem određivanju mjera istražnog zatvora. Hrvatska prema istraživanju u statusu istražnih zatvorenika ima 35% zatvorske populacije ono govori i o vjerojatnosti kriminalnog povrata, koji procjenjuje na 69,1%. Premda se povećava udio istražnih zatvorenika u zatvorskoj populaciji, ukupni je broj zatvorenika u kontinuiranom padu što je djelomična posljedica zastupljenosti modernih oblika kriminaliteta (kibernetički kriminalitet) pri čemu dolazi do smanjenja djela „tradicionalnih“ kaznenih djela (krađe i slično) također počinjenu kibernetičkog kriminaliteta manji je udio osuda jer je teže otkriti takva djela i počinitelje istih. (Vijeće Europe, 2020) Nužno je razmotriti zašto dolazi do porasta broja istražnih zatvorenika, točnije određuju li sudovi prekomjerno istražni zatvor. Promatrajući statističke podatke za Republiku Hrvatsku, u ukupnom broju optuženih punoljetnih počinitelja kaznenih djela udio onih kojima je tijekom kaznenog postupka određena mjera istražnog zatvora kreće se od najniže 13,3% u 2016. do najviše 18% u 2020. (Bilušić i Bitanga. 2021) Kada promotrimo koliki je udio osuđenih okrivljenika, za vrijeme postupka, u nekom trenutku određen istražni zatvor taj postotak kreće se od 15% u 2016. do 21% u 2020. (Državni zavod za statistiku 2016-2020) Tokom 2016. i 2017. više je okrivljenika osuđeno na bezuvjetne kazne zatvora nego što ih je u tijeku postupka bilo u istražnom zatvoru. U Republici Hrvatskoj za izvršavanje istražnog zatvora ustrojani su zatvori. (Zakon o izvršavanju kazne zatvora, 14/2021) Trenutačno se u Republici Hrvatskoj nalazi 14 zatvora u kojima su punoljetni okrivljenici protiv kojih je određena mjera istražnog zatvora. (Izveštaj Vlade Republike

Hrvatske o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda, 2022)

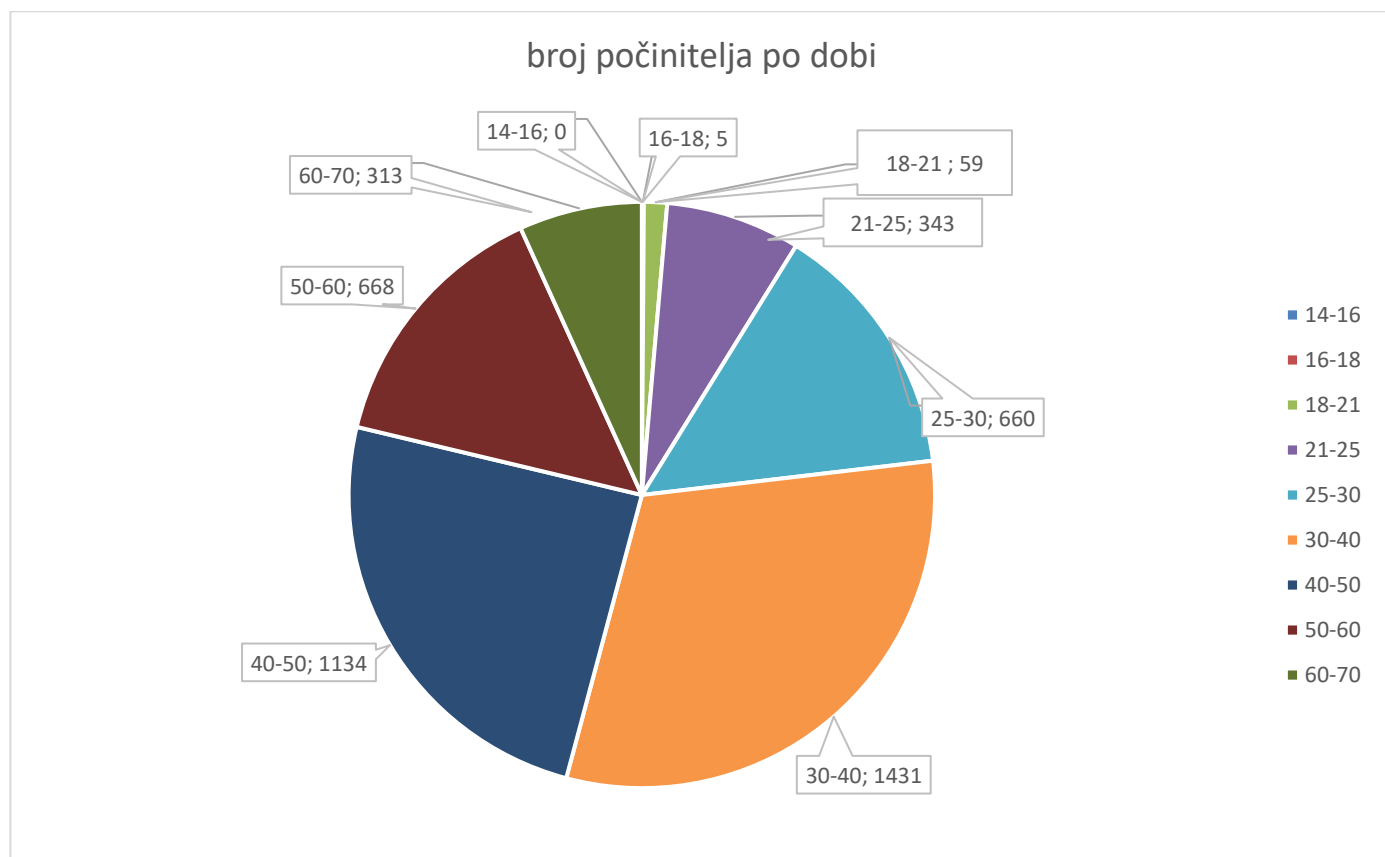
Tablica 2. U Republici Hrvatskoj Zatvorske kazne izvršavaju se u sedam (7) kaznionica, četrnaest (14) zatvora i dva (2) odgojna zavoda i oni se nalaze:

Kaznionice	Zatvori	Odgojni zavodi
Kaznionica u Glini	Zatvor u Bjelovaru	Odgojni zavod u Požegi
Kaznionica u Lepoglavi	Zatvor u Dubrovniku	Odgojni zavod u Turopolju
Kaznionica u Lipovici-Popovači	Zatvor u Gospiću	
Kaznionica u Požegi	Zatvor u Karlovcu	
Kaznionica u Turopolju	Zatvor u Osijeku	
Kaznionica u Valturi	Zatvor u Požegi	
Zatvorska bolnica u Zagrebu	Zatvor u Puli-Pola	
	Zatvor u Rijeci	
	Zatvor u Sisku	
	Zatvor u Splitu	
	Zatvor u Šibeniku	
	Zatvor u Varaždinu	
	Zatvor u Zadru	
	Zatvor u Zagrebu	

„Zbog potresa koji su pogodili područje Sisačko-moslavačke županije krajem prosinca 2020. godine Zatvor u Sisku je oštećen u tolikoj mjeri da nije upotrebljiv i pogodan za boravak osoba lišenih slobode te su sve osobe lišene slobode evakuirane i premještene u druga kaznena tijela. Iz navedenih razloga je tijekom cijele 2021. godine unutar Zatvora u Zagrebu privremeno organizirano funkcioniranje Zatvora u Sisku i zaprimanje osoba lišenih slobode jer se radi o najbližem sličnom kaznenom tijelu zatvorenoga tipa.“ (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, 2021)

Statistički pokazatelji upućuju na porast broja istražnih zatvorenika usprkos izmjenama postupnih pravila (Bilušić i Bitanga, 2021) te i dalje postoji pitanje je li porast broja istražnih zatvorenika rezultat objektivnih potreba kaznenog postupka ili je posljedica jačanja represije u kaznenom postupku. (Josipović, 2009:915) Sto dovodi do statistički veće vjerojatnost da će doći do recidivizma. (Bilušić i Bitanga, 2021) Ukupni zakonski kapacitet u 2021. godini u kaznionicama i zatvorima namijenjen je smještaju 3805 osoba lišenih slobode od čega se: u zatvorenim uvjetima nalazi 2912 mjesta, u poluotvorenim uvjetima 608 mjesta, te u otvorenim uvjetima 285 mjesta što ukupno čini 3805 mjesta. Tijekom 2021. godine kaznu zatvora izdržavalo je 4.696 zatvorenika što je 39,04% ukupnog broja zatvorske populacije koja se nalazila u zatvorskom sustavu, a što je povećanje od 8,93% u odnosu na 2020. godinu, tijekom koje je kaznu izdržavao 4.311 zatvorenik. Tijekom 2021. godine na izdržavanju

kazne zatvora i kazne maloljetničkog zatvora najbrojniju skupinu su činili zatvorenici koji su upućeni na izdržavanje kazne zatvora u trajanju između 1 i 3 godine, druga skupina po brojnosti su zatvorenici koji izdržavaju kaznu u trajanju između 6 mjeseci i 1 godine, a najmanju skupinu čine zatvorenici koji izdržavaju kaznu u trajanju od 30 do 40 godina, jedan je zatvorenik sa kaznom zatvora većom od 40 godina. Prema dobnoj strukturi tijekom 2021. godine, najbrojnija skupina zatvorenika je u dobi između 30 i 40 godina (1431 zatvorenik) te u dobi između 40 i 50 godina (1134 zatvorenika), 5 zatvorenika starosti je do 18 godina, a 83 zatvorenika je starije od 70 godina. (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, 2021)

Slika.1. Struktura zatvorenika i maloljetnika obzirom na dob tijekom 2021.godine (podatci preuzeti iz Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, 2021)

Obrazovna struktura zatvorenika 2021. godine pokazuje da je više od polovine zatvorenika sa završenom srednjom školom (51,83%), dok je 26,51% zatvorenika sa završenom osnovnom školom. Vezano uz rad zatvorenika Penić i sur. (2017) navode da 35% zatvorenika nema efektivnoga radnog staža prilikom dolaska na izvršavanje kazne zatvora. Podatci Ministarstva pravosuđa (2022) pokazuju da je tijekom 2021. godine radno angažirano bilo oko 29% zatvorenika te da je njih 71% radilo na održavanju čistoće i urednosti prostorija i okoliša kaznenih tijela, ličenjem, pranjem vozila, poslovima u praonici rublja i kuhinji, 21% radilo je u radionicama kaznenih tijela a 7% radilo je izvan kaznenih

tijela. (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, 2022)

Kada se govori o kontaktima zatvorenika s članovima obitelji, važno je spomenuti istraživanje koje su proveli Franjić Nađ i sur. (2015) u Kaznionicama u Požegi i Glini, a u kojem je sudjelovalo 98 zatvorenica i 215 zatvorenika. Rezultati su pokazali sljedeće: 25% ispitanih zatvorenika i 17% ispitanih zatvorenica trenutno nije viđalo članove svoje obitelji; 39% zatvorenika i 44% zatvorenica, koji su prije izdržavanja kazne bili u braku ili izvanbračnoj zajednici, nisu imali posjete partnera; 38% ispitanih zatvorenika i 47% ispitanih zatvorenica bilo je udaljeno više od 200 km od mjesta prebivališta (28% zatvorenica u odnosu na 41% zatvorenika); približno 45% ispitanih zatvorenica i zatvorenika navodilo je nedostatak financijskih sredstava za posjet kao najznačajniju prepreku viđanju s članovima svoje obitelji. (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara, 2021)

Posebni programi tretmana primjenjuju se prema specifičnim skupinama zatvorenika (ovisnici o drogama, ovisnici o alkoholu, nasilni delinkventi, seksualni delinkventi i slično) s ciljem smanjivanja rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela kroz ublažavanje i otklanjanje dinamičkih kriminogenih čimbenika. Posebni programi tretmana određuju se zatvorenicima i maloljetnicima u okviru provođenja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, odnosno pojedinačnog programa postupanja, ovisno o procjeni njihovih kriminogenih rizika i tretmanskih potreba, a provode se u pravilu grupno. Uz posebne programe, zatvorenici se uključuju i u edukativno-razvojne programe, koji nisu usmjereni izravno na kriminogene čimbenike, ali zatvorenicima omogućuju usvajanje različitih znanja i socijalnih i životnih vještina radi rješavanja specifičnih problema te općenito unaprjeđenja kvalitete života, što također utječe na uspješnost resocijalizacije. Tijekom 2021. godine u posebne i/ili edukativno-razvojne programe bilo je uključeno 590 zatvorenika, što je 20% manje nego 2020. godine (N=708), a čak 44,58% manje nego predpandemijske 2019. godine (N=853). (Izvješće 2021.)

10. Zaključak

Resocijalizacija igra važnu ulogu u kaznenom pravnom sustavu Hrvatske s ciljem reintegracije osuđenika u društvo i smanjenja ponovnog počinjenja kaznenih djela. Kao najuspješniji programi prevencije delinkventnog ponašanja navode se oni koji su usmjereni na razvijanje i osnaživanje socijalnih vještina te praćenje i osnaživanje cjelokupnog razvoja pojedinca. Ključni aspekti resocijalizacije u kaznenom pravnom sustavu Hrvatske: provode se razni programi rehabilitacije u zatvorima s ciljem pružanja podrške osuđenima u razvoju vještina, obrazovanju, radnom osposobljavanju i socijalnoj reintegraciji. Ti programi uključuju edukacijske programe, terapiju, psihosocijalnu podršku, radne aktivnosti i programe za suzbijanje ovisnosti. Cilj je osnažiti

osuđenike da izgrade pozitivne navike, steknu vještine za zapošljavanje i prilagode se životu izvan zatvora. Zatim suradnja s institucijama i organizacijama gdje postoji suradnja između zatvorskog sustava, institucija socijalne skrbi, obrazovnih ustanova, organizacija civilnog društva i drugih relevantnih dionika kako bi se pružila podrška osuđenicima tijekom resocijalizacije. Ova suradnja omogućuje integrirani pristup u pružanju podrške osuđenicima u različitim područjima, poput obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i socijalne reintegracije. Nadalje naknada štete žrtvama gdje resocijalizacija uključuje i aspekt odgovornosti prema žrtvama kaznenih djela. U Hrvatskoj se provode programi kojima se osuđenici potiču na suočavanje s posljedicama svog djela, razumijevanje štete koju su nanijeli žrtvama i iskazivanje kajanja. Ova vrsta programa promiče osjećaj odgovornosti, empatiju i obnovu odnosa s društvom. Osim toga značajna je i podrška nakon izlaska iz zatvora kao važan aspekt resocijalizacije. U Hrvatskoj se provode programi prijelaza iz zatvora u slobodu koji pružaju podršku u traženju posla, stambenog smještaja, obiteljskih odnosa i općenito prilagodbi životu izvan zatvora. Ova podrška pomaže osuđenicima u izbjegavanju recidiva i uspješnoj reintegraciji u društvo. Učinci zatvaranja ne pogađaju samo zatvorenika, već i članove obitelji zatvorenih osoba koje su često zaboravljene u tretmanskome smislu, iako je zatvaranje člana zapravo obiteljsko iskustvo jer može dovesti do financijske ugroženosti obitelji, gubitka emocionalne podrške, ali i do socijalne stigme jer je član obitelji u zatvoru, pri čemu navedeno može imati dugoročne posljedice. Zatvaranje može izazvati otpor osobe prema društvu koje ju je odbacilo, može dovesti do internalizacije antisocijalnih normi i vrijednosti, uz učenje novih modaliteta činjenja kaznenih djela i uključivanje u kriminalne mreže. Istraživanja pokazuju da zatvorenici nakon otpusta najčešće trebaju pomoć vezano uz promjenu stavova, razmišljanja i ponašanja, smještaj, zapošljavanje, zdravlje, financije, obiteljske odnose i ovisnost. Do problema u reintegraciji mogu dovesti i etiketiranost bivših zatvorenika i stigma. Već odavno je prepoznat rizik da bivši zatvorenici budu marginalizirani ili isključeni, bilo kao rezultat njihovog ponašanja ili straha zajednice od njih. Važno je napomenuti da se pristupi i prakse resocijalizacije u kaznenom pravnom sustavu Hrvatske mogu mijenjati tijekom vremena, ovisno o zakonodavnim promjenama i društvenim potrebama. Ovi aspekti resocijalizacije imaju za cilj postizanje uspješne reintegracije osuđenika u društvo te smanjenje recidiva kaznenih djela. Unutar teorijskog i praktičnog istraživanja djelovanja zatvorske kazne nema konačne spoznaje o načinu rada i prilagođavanja zatvorenika životu unutar zatvora te omogućavanju reintegracije istoga nakon izlaska iz penološke ustanove. Kako bi socijalna reintegracija bila učinkovita odgovornost imaju i pojedinci, ali i svi dionici u društvu. uzroci socijalne rehabilitacije nalaze se u rehabilitiranom socijalnom okruženju, zajednici ili strukturi, a da bi rehabilitacija bila uspješna, očekuje se da će se promjena dogoditi i u tim stranama. Štoviše, osobno značajne vrijednosti i želje ističu se u mnogim pristupima promatrajući rehabilitanta kao

aktera u vlastitom procesu rehabilitacije. Prvo, socijalni aspekt bio je povezan s potrebom socijalne rehabilitacije. Potreba za socijalnom rehabilitacijom može se promatrati kao posljedica socijalne devijacije, bolesti ili invaliditeta pojedinca ili čimbenika okoline. To zauzvrat diktira hoće li fokus socijalne rehabilitacije biti na pojedincu ili, šire, na široj zajednici i društvenim strukturama i, nadalje, hoće li se socijalna rehabilitacija promatrati kao individualni pothvat ili kao kolektivni napor. Drugo, čini se da "društveno" obuhvaća društvene norme i kao takvo utječe na ciljeve društvene rehabilitacije. Zanimljivo je pitanje tko određuje te norme kojima se čovjek mora prilagoditi i koliko ima prostora za individualizam ili djelovanje unutar carstva društvenih standarda. Treće, zanimljivo je razmisliti koliko se široko društveni element općenito shvaća u kontekstu socijalne rehabilitacije. U najužem smislu, moglo bi se odnositi samo na društvenu interakciju, dok bi se u širem smislu moglo promatrati kao da obuhvaća, na primjer, strukovne, obrazovne, stambene i aspekte odnosa. Kod hrvatskoga zatvorskog sustava mogu se uočiti tri velike promjene – smanjenje prekapacitiranosti, razvoj strukturiranih programa utemeljenih na kognitivno-bihevioralnim postavkama i veće uključivanje nevladina sektora u izvršavanje zatvorske kazne i rad s otpuštenim zatvorenicima.

11. Popis korištene literature

- Aebi, M. F.; Tiago, M. M. (2020). *SPACE I - 2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Strasbourg: Council of Europe.
- Arsoshvili, G. (2021). *Restoring Justice as Purpose of Punishment and Its Interrelation with the Resocialization of Criminal*. Journal of Law, (1), str. 35–53 (Geo.) 24. dostupno na: <https://doi.org/10.48614/jlaw.1.2021.3337> (pristupljeno:14.6.2023.)
- Babić, V., Josipović, M. i Tomašević, G. (2006.), *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(2006), br. 2, 685-743. dostupno na: <http://www.pravo.hr> (pristupljeno: 20.5.2023)
- Becker, S.H., (1991). *Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance from Becker H (1963)*, New York: The Free Press,
- Becker, S. H., (1963). *Outsiders : studies in the sociology of deviance*, New York: The Free Press.
- Bilušić, I., Bitanga, M., (2021). *Opasnost od ponavljanja djela i određivanje istražnog zatvora – iudex, quo vadis?* Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 28, br. 2, str. 241-269. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/272793> (pristupljeno:23.5.2023.)
- Bojanić, I. i Mrčela, M. (2006). *Svrha kažnjavanja u kontekstu šeste novele Kaznenog zakona*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13 (2), 431-449. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87640> , (pristupljeno:1.5.2023.)
- Bonta, J., Andrews, D. (2012). *Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-need-responsivity model*. U: F. McNeill, P. Raynor, C. Trotter (ur.): *Offender Supervision: New directions in theory, research and practice* str. 19-38. Abingdon: Routledge.
- Bogojević, G. (2022). *Prikaz razvoja penoloških obrazovnih programa u Republici Hrvatskoj* *Diplomski rad*. Zadar: Sveučilište u Zadru. dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:118418> (pristupljeno:14.5.2023.)
- Brozić Perić, T., Zelić, R. i Tepšić, M. (2017). *Postupanje centra za socijalnu skrb u odnosu na korisnike u zatvoru i povratnike iz zatvora*. U K, Radat, Majdak, M., Jovović I, (ur.) *Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo* str. 43-51. Zagreb, Društvo za socijalnu podršku. dostupno na: <http://www.drustvo-podrska.hr/wp-content/uploads/2017/11/ZBORNIK-Integrirani-osudenici-socijalno-pravednije-drustvo.pdf> (pristupljeno: 5.5.2023.)
- Caulfield, M., Andolsek, K., Grbic, D., & Roskovensky, L. (2014). *Ambiguity tolerance of students matriculating to U.S. medical schools*. *Academic medicine: journal of the Association of American Medical Colleges*, 89(11), str. 1526–1532. dostupno na: <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000485> (pristupljeno:12.6.2023.)
- Clark, R. (2016). *How education transforms: Evidence from the experience of Prisoners' Education Trust on how education supports prisoner journeys*. *Prison service Journal*, 225(1), 3–9. dostupno na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/PSJ%20225%20May%20>

[2016.pdf](#) (pristupljeno:2.6.2023.)

Cotter, L. (2015). *Are the Needs of Adult Offenders with Mental Health Difficulties being met in Prisons and on Probation?* Irish Probation Journal, 12, 57-78. dostupno na: [https://www.probation.ie/EN/PB/0/068C17157F5F892C8025802E00485264/\\$File/IPJ2015page57to78.pdf](https://www.probation.ie/EN/PB/0/068C17157F5F892C8025802E00485264/$File/IPJ2015page57to78.pdf) (pristupljeno:14.6.2023.)

Damjanović, I. i Butorac, K. (2006). *Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 13(2006), br. 2, str. 657-684 dostupno na: <http://www.pravo.hr> (pristupljeno: 20.4.2023)

Damjanović, I., Jandrić, A. i Doležal, D. (2002). *ULOGA REHABILITACIJE U SVJETLU NOVIH PROMJENA UNUTAR ZAKONA O IZVRŠAVANJU KAZNE ZATVORA*. Kriminologija & socijalna integracija, 10 (1), 49-58. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/98972> (pristupljeno:1.4.2023.)

Deams, T. (2015). *Between human standards and institutional efficiency: The regulation and deregulation of strip-searches in Belgium*. Prison service Journal, 222 (1), str. 40-47.

Derenčinović, D.; Getoš Kalac, A.-M. (2020). *Croatian Drug Policy: Penal Liberalisation, its Impact, and Current Trends*, u knjizi: *Unterwegs in Kriminologie und Strafrecht – Exploring the World of Crime and Criminology. Festschrift für Hans-Jörg Albrecht. Haferkamp, R.; Kilchling, M.; Kinzig, J.; Oberwittler, D.; Wößner, G. (eds)*. str. 883–897. Berlin; Freiburg: Duncker & Humblot in coop. with Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften e.V.

Državni zavod za statistiku (2020a). *Priopćenje 7.1.3.*

Državni zavod za statistiku (1981 – 2020). *Statistička izvješća, Punoljetni počinitelji prijave, optužbe i osude*. dostupno na: <https://www.dzs.hr/> (pristupljeno: 7. 5. 2023.)

Enciklopedija leksikografskog zavoda - 3 (Heliodor - Lagerlöf), 1967, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod

Fanuko, N., (2014). *Sociologija : udžbenik za 3. razred gimnazije*. Zagreb: Profil

Farkaš, R., Žakman Ban, V., (2006). *Obilježja procesa prilagodbe zatvorskim uvjetima zatvorenika/zatvorenica s obzirom na sociodemografske i kriminološke osobnosti*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu Vol. 13. Br. 2. Str.957-990. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87658> . (pristupljeno:12.4.2023.)

Foucault, M., (1997). *Subjectivity and truth. In The Essential Works of Michel Foucault 1954–1984. Ethics, Subjectivity, and Truth*. Vol. 1, ed. P.Rabinow, str. 87–92. New York: The New Press.

Foucault, M., (1994). *Nadzor i kazna- Rađanje zatvora*, Zagreb, Informator

Franjić-Nadž, B., Ricijaš-Sertić, Đ., Šimić, Z. i Pavešić-Herkov, Đ. (2015). *Kontakti zatvorenika s obitelji – rezultati istraživanja*. Ministarstvo pravosuđa. Dostupno na: https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Prezentacije/Zatvorski%20sustav/Kontakt%20zatvorenika%20s%20obitelji_sazetak.pdf (pristupljeno: 4.5.2023.)

- Getoš, A., Giebel, S. (2012): *Strah od kriminala među studentima Pravnog fakulteta u Splitu*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. 49 (3). str. 533-552
- Giddens, A. (2007). *Sociologija - prema 4. engleskom izdanju*. Zagreb : Globus., str 210-211.
- Gisler, C., Pruin, I. & Hostettler, U. (2018). *Experiences with Welfare, rehabilitation and reintegration of Prisoners. Lessons Learned?* Working Paper 2018-5. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development. dostupno na: https://books.pinsr.ps/upload/2022/02/1535747865_gisleretal.pdf (pristupljeno: 11.5.2023.)
- Goffman, E., (2011). *Azili: Eseji o društvenom položaju pacijenata bolnica za mentalno obolele i drugih utočenika*. Novi Sad: Medi Terran publishing
- Goffman, E. (1991). *Asylums*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- Goffman, E., (1961). *Asylums: Essays on the Condition of the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, United States: Anchor Books
- Grozđanić, V., Škorić, M. (2006): *Izmjene Kaznenog zakona – od znatnog ublažavanja do znatnog pooštrenja kaznenopravne represije*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. 27 (2). str. 821-848.
- Horvatić, Ž.,(2003). *Kazneno pravo - opći dio I: kazneno pravo, povijest kaznenog prava, kaznenopravne sankcije*, Zagreb
- Hrankina, V., Huzenko, Y., Kalatur, M., Levchenko, Y., Myroniuk, T., (2020). *RE-SOCIALIZATION OF CONVICTED PERSONS: STAGES AND METHODS*. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues Volume 23, Special Issue. dostupno na: <https://www.abacademies.org/articles/Re-socialization-of-convicted-persons-stages-and-methods-1544-0044-23-SI-515.pdf> (pristupljeno:2.4.2023)
- Hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Narodne novine, br. NN 53/22 NN 14/21 NN 148/13 18/11 71/06 110/97
- Hunter, B. A., Lanza, A. S., Lawlor, M., Dyson, W., & Gordon, D. M. (2016). *A Strengths-Based Approach to Prisoner Reentry: The Fresh Start Prisoner Reentry Program*. International journal of offender therapy and comparative criminology, 60(11), str. 1298–1314. dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0306624X15576501> (pristupljeno:7.6.2023.)
- Idriss, M., Jendly, M., Karn, J., Mulone, M. (2010): *Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives*. International Centre for the Prevention of Crime. Montral.
- Ilijić, LJ., (2022). *OBRAZOVANJE OSUĐENIKA - Od resocijalizacije do transformacije -*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ivičević Karas, E., Burić, Z. i Filipović, H. (2019). *Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela*. Policija i sigurnost, 28 (4/2019), str. 468-489. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/230314> (pristupljeno:3.6.2023.)
- Josipović, I. (2018). *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovici 19. stoljeća (Disertacija)*.

Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:537860>

Josipović, I., (2009). *Istraži zatvor vs. pritvor – reforma ili restauracija*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 16, br. 2, , str. 915–938. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/89486> (pristupljeno: 21.4.2023.)

Jukić, R. i Sabljo, M. (2017). *Penološka andragogija – zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika*. *Andragoški glasnik*, 21(1-2(36)), str. 27-36. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195293> (pristupljeno:28.4.2023.)

Jukić, R., Radaković, V., (2016). *Educational Work in Penal Institutions. // Međunarodni znanstveni simpozij Gospodarstvo istočne Hrvatske – jučer, danas, sutra*. Osijek: Ekonomski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku str. 421 - 431.

Junger-Tas, J. (1994): *Alternatives to prison sentences: experiences and developments*. Amsterdam/New York.: Kugler Publications.

Jurčić, N. (2016). *Oblici služenja kazne i kaznonice kroz povijest (Završni rad)*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:731787> (pristupljeno: 4.6.2023.)

Kalmthout, A.M., Durnescu, I. (2008): *European Probation Service Systems: a comparative overview*. u: Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (ur.), *Probation in Europe*. Nijmegen.: Wolf Legal Publishers.

Kanduč, Z. (1996). *Zamisao o rehabilitaciji: Pogled s kriminološkog stajališta*. *Kriminologija i socijalna integracija*. 4 (2)

Kazneni zakon Republike Hrvatske Narodne Novine 110/97 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22

Korać, H. (2009) „*Penologija*“. Kiseljak: Univerzitetski udžbenik. Pravni fakultet

Kovčo Vukadin, I. (2011). *Analiza dinamike i strukture kriminaliteta u Republici Hrvatskoj u razdoblju između dviju velikih reforma kaznenog zakonodavstva (1997- - 2011.)*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 18 (2), str. 359-416. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87168> (pristupljeno: 13.6.2023.)

Kovčo Vukadin, I., Rajić, S., Maloić S. (2011). *Izazovi u izgradnji probacijskog sustava u Republici Hrvatskoj*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 18(2), str. 717-735. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87179> (pristupljeno:14.6.2023.)

Kovčo, I. (2001). *KAZNA ZATVORA - ZAŠTO I KUDA?*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 8 (2), str. 117-136. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87084> (pristupljeno: 23.4.2023.)

Kranjčević, V. (2014). *Odgojno-obrazovni rad s odraslim osobama u penalnim ustanovama* *Diplomski rad*. Sveučilište u Osijeku Josip Juraj Strossmayer. Filozofski fakultet

Krstić, Ž. (2003) „*Zatvorsko duplo dno*“. Izvorni naučni članak. *Sociologija*, vol. 44 (2002), br. 3

Kruze, E., Priede, J., (2020). *Cost-Effectiveness of Prison System Development – Comparison of the*

European Countries. European Integration Studies no.14/2020, dostupno na: <https://doi.org/10.5755/j01.eis.1.14.26384> (pristupljeno:1.7.2023.)

Lončar, P. (2016). *Priprema za izlazak na slobodu i poslijepenalni prihvrat zatvorenika. Diplomski rad.* Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet, Zagreb. dostupno na: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:134/preview> (pristupljeno: 29.5.2023.)

Macanović, N., Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija.* Banja Luka: Europski defendologija centar.

Majdak, M. i Kamenov, Ž. (2009). STIGMATIZIRANOST I SLIKA O SEBI MALOLJETNIH POČINITELJA KAZNENIH DJELA. *Kriminologija & socijalna integracija*, 17 (1), 41-53. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/40732> (pristupljeno: 22.6.2023.)

Maloić, S. (2020). *Pojam i značaj poslijepenalne zaštite – koga štiti, zašto i kako?*. *Kriminologija & socijalna integracija*, 28 (1), str. 11-46. dostupno na: <https://doi.org/10.31299/ksi.28.1.2> (pristupljeno:2.6.2023.)

Maloić, S. i Nišević Jandrić, A. (2020), *Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje?*. *Kriminologija i socijalna integracija* Vol 28 (1), str.47-77, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/240229> (pristupljeno: 22.4.2023.)

Maloić, S. i Brkić, G. (2019). *Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?*. *Kriminologija & socijalna integracija*, 27 (1), str. 100-119. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/222208> (pristupljeno: 3.6.2023.)

Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014). *KOMPETENCIJE I PROFESIONALNI RAZVOJ PROBACIJSKIH SLUŽBENIKA.* *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), str. 511-540. dostupno na: <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.18> (pristupljeno: 12.6.2023.)

Maloić, S., (2013) *Suvremeni pristupi kažnjavanju kao determinante kvalitete života u obitelji, susjedstvu i zajednici – nove perspektive suzbijanja kriminala*, *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 21 Br. 2, str. 1-164, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/169593> (pristupljeno: 12.5.2023.)

Matanić, D. (2011). *Uloga zatvora u održavanju društvenog poretka.* *Drugost*, (2), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/68684> (pristupljeno: 4.5.2023.)

McIvor, G., Beyens, K., Blay, E., Boone, M. (2010): *Community service in Belgium, the Netherlands, Scotland and Spain: a comparative perspective.* *European Journal of Probation*. 2 (1)

Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju.* Zagreb: Naklada Slap.

Milutinović, M. (1977) *Penologija.* Beograd: Savremena administracija

Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, (2022)., „*Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2021.godinu*“, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/> (pristupljeno: 1.5.2023.)

Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, (2021). „*Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2020*“, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/> (pristupljeno: 1.5.2023.)

- Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, (2020). „Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora, odgojnih zavoda i centara za 2019“, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/> (pristupljeno: 1.5.2023.)
- Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, (2012). „Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2011.godinu“, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/> (pristupljeno: 1.5.2023.)
- Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, (2011). „Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2010.godinu“, dostupno na: <https://mpu.gov.hr/> (pristupljeno :1.5.2023.)
- Ministarstvo pravosuđa (2018.) *Zatvorski sustav*. dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/6150> (pristupljeno: 1.5.2023.)
- Ministry of Justice UK (2013). *Analysis of the impact of employment on re-offending following release from custody, using Propensity Score Matching*, dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217412/impact-employment-reoffending.pdf (pristupljeno:21.6.2023.)
- Morrison, T., (2007). *Emotional Intelligence, Emotion and Social Work: Context, Characteristics, Complications and Contribution*, The British Journal of Social Work, vol. 37, br. 2, str. 245–263, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl016> (pristupljeno:17.6.2023.)
- Ogrizović, M. (1956). *Osnovi penološke andragogije*. Zagreb: Izdanje Škole DDUP NRH.
- Pabjan, B. (2005). *Researching Prison - a Sociological Analysis of Social System*. Interdisciplinary Description of Complex Systems, 3 (2), 100-108. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/76913> (pristupljeno:3.5.2023.)
- Palmer, T. (1999). *The "Effectiveness" Issue Today, The Dilemmas of Corrections*. Illinois: Prospect Heights
- Penić, Z., Vlahović, K. i Malek, M. (2017). *Socijalna isključenost i postpenalni prihvati zatvorenika – izazovi moderne prakse*. U K, Radat, M., Majdak, I., Jovović, (ur.) Zbornik radova 1. konferencije prevencije i smanjenja socijalne isključenosti: Integrirani osuđenici – socijalno pravednije društvo str. 16-24. Zagreb, Društvo za socijalnu podršku. dostupno na: <http://www.drustvo-podrška.hr/wp-content/uploads/2017/11/ZBORNIK-Integrirani-osudenici-socijalno-pravednije-drustvo.pdf> pristupljeno: 5.5.2023.)
- Petersen, J., Jensen, M., Nielsen, N., Jarvad, G., Mamsen, J., Horslund, O. (2012). *Punishment and resocialization*. Aalborg University: The Faculty of Humanities.
- Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Naklada Slap.
- Puškarić, K., (2011). *Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava u RH*. Amalgam, (5.), str. 41-52, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/113648> (pristupljeno: 17.5.2023.)
- Rječnik sociologije i socijalne psihologije (1977). Zagreb: Informator.
- Robinson, C. V. (2013). *From Bars to Textbooks: Bringing Higher Education Behind Bars*. In: *Proceedings of the 12th Annual South Florida Education Research Conference*. (ur.) Plakhotnik,

- M.S., Nielsen, M., 195-200.
- Rot, N. (1994). *Osnove socijalne psihologije*. Beograd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Rusanda Melenc (2018.) *Medicinska rehabilitacija*. Dostupno na: <http://banjarusanda.rs/medicina/medicinska-rehabilitacija/> (pristupljeno: 1.7.2023.)
- Sabljo, M. (2016). *Odgoj i obrazovanje odraslih u penološkim ustanovama*. Osijek: Filozofski fakultetu u Osijeku (diplomski rad).
- Scott, G. R., (1940). *Istorija torture kroz vekove*. Beograd: Avangarda, (prevod 2005)
- Sechrest, L., White, E., Brown, D. (1979). *The Rehabilitation of Criminal Offenders: Problems and prospects*. Washington, D.C.: National Academy of Sciences.
- Stevanović, Z., (2012). *Zatvorski sistemi u svetu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Stewart, F., (2008). *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. London: Palgrave Macmillan
- Sustav državne uprave i kazneno pravni propisi, (2020). dostupno na: <https://mpu.gov.hr/UserDocsImages//UZS//Pravni%20propisi,%20kolovoz%202020.pdf> (pristupljeno:1.5.2023.)
- Šeparović, Z., (2003). *Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju*. Pravni fakultet, Zagreb
- Uzelac, S., Bouillet, D. (2007): *OSNOVE SOCIJALNE PEDAGOGIJE*, Kriminologija & socijalna integracija, 15 (2), 1 str. 21-124. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/99099> (pristupljeno: 3.6.2023.)
- Vijeća Europe (2020). *Promoting more humane and socially effective penal sanctions*. dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/prison> (pristupljeno:1.7.2023.)
- Walmsley, R., (2015). *World Prison Population List. Eleventh Edition*. International Center for Prison Studies London. dostupno na: <https://nicic.gov/resources/nic-library/all-library-items/world-prison-population-listeleventh-edition> (pristupljeno: 24.6.2023.)
- Whitty, G. J. (2007). *Education reform and civic identity: Global and national influences*. Hitotsubashi Journal of Social Studies, 31(1), str. 1-18.
- Wiehofen, H. (1971): *Punishment and Treatment: Rehabilitation: U: Stanley E. Group: Theories of Punishment*. Indiana University Press, Bloomington, str. 255-263